

**DEBRECENI EGYETEM
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR**

**AZ UKRÁN GABONA MEGÍTÉLÉSE A FOGYASZTÓI SZEMPONTOKTÓL
A NEMZETKÖZI KERESKEDELMI TENDENCIÁKIG**

OTDK-dolgozat

SZERZŐ: BARTA INEZ

KONZULENS: DR. POPOVICS PÉTER ANDRÁS

EGYETEMI DOCENS

DEBRECEN

2025

1. BEVEZETÉS

A nemzetközi gabonakereskedelem a globális mezőgazdaság és az internacionális élelmiszerellátás elengedhetetlen eleme, hiszen több milliárd ember ételmezését biztosítja. A gabonafélék alapvető szerepet töltenek be az emberi táplálkozásban, valamint az állati takarmányozásban, ezért a nemzetközi gabonakereskedelem folyamatos működése kulcsfontosságú a stabil ételmezés fenntartásához.

Ukrajna a gabonapiac egyik legfontosabb főszereplője. Számos mezőgazdasági termék kerül ki a kelet-európai országból, ám a kukorica- és búzaexportja a világelső között szerepel. Ehhez hozzájárul az, hogy az ország az éghajlati és földrajzi kincseit úgy használja fel, hogy emberek millióinak ellátását biztosítja.

Az ukrán gabonakereskedelem rengeteg kihívással szembesül napjainkban. A közelmúltban felmerülő geopolitika események, főként az Oroszország és Ukrajna között kirobbanó háborús konfliktus, veszélyt jelentenek az exportra. Mindemelett nehézséget okoznak a globális piac változó igényei, az árak bizonytalan ingadozása, valamint a nemzetközi korlátozások is további kérdéseket vetnek fel az ukrán gabona tekintetében.

Az ukrán gabona a nemzetközi élelmiszerellátás szempontjából kulcsszereplő, ám jelenlétét rengeteg kérdőjel övezi. Számos helyről hallható, hogy az emberi szervezet számára káros és életveszélyes az ukrán gabonából készült ételek fogyasztása, valamint, ha az állatgazdaságon keresztül a bejut a táplálékláncba, akkor hosszú távon jelentős károkat okozhat. Bizonytalanságok övezik továbbá a magyar gazdák versenyképességére gyakorolt hatását is.

Számomra nagyon fontos a téma kifejtése és vizsgálata, hiszen úgy gondolom, mindannyiunk érdeke, hogy megértsük a nemzetközi gabonapiac és ezen belül az ukrán gabona jelentőségének aspektusait. A kérdés jelentősége túlmutat a szimpla kereskedelmi határokon, mivel a mezőgazdaság, az élelmiszerellátás és az árszabályozás hatással van az életünkre. Az fogyasztói magatartások alapos elemzése és a kereskedelmi tendenciák feltérképezése, valamint a világos információk publikálása nemcsak a termelők érdeke, hiszen a fogyasztók számára is elengedhetetlen, hogy tisztában legyenek a világgazdasági folyamatok egészével.

2. CÉLKITŰZÉS

Az ukrán gabona kereskedelme az utóbbi években fokozott figyelmet kapott, különösen a geopolitikai helyzet és az ellátási láncokban bekövetkezett változások miatt. Az ukrán gabonaexport a világ élelmiszer-ellátásának kulcsfontosságú részét képezi, különösen az afrikai és az ázsiai piacokon. Az orosz-ukrán konfliktus kezdete óta Ukrajna gabonakereskedelmi befolyása jelentősen megváltozott, és a helyzet súlyosbodása a globális élelmiszerbiztonságot is veszélyezteti.

A kutatás célja ennek a kritikus helyzetnek a feltérképezése és megértése a fogyasztói és a nemzetközi kereskedelmi trendek függvényében. Bár a szakirodalom foglalkozik az ukrán gabonakereskedelemmel, nem született még egy átfogó tanulmány azzal kapcsolatban, amely szakmailag megfelelően megvizsgálja az ukrán gabona minőségi és kereskedelmi megítélésének változását a jelenlegi geopolitikai helyzet tükrében.

A tanulmányom során kombináltam a primer és a szekunder kutatási módszereket, hogy átfogó képet kapjak az ukrán gabona megítéléséről. A vizsgálat keretében készített kérdőív segítségével felmérem a magyar társadalom ukrán gabonával kapcsolatos aggályait, míg a szakemberekkel folytatott mélyinterjúk lehetőséget biztosítanak arra, hogy mélyebb betekintést nyerjek a kereskedelmi folyamatokba és a piaci dinamikákba. Ezek a lépések lehetővé teszik, hogy a kutatás végül releváns és alkalmazható ajánlásokat fogalmazzon meg a magyar piacon, figyelembe véve az ukrán gabona kereskedelmének globális kihívásait és lehetőségeit.

A primer és szekunder kutatási módszerek alkalmazásával az általam felállított alábbi hat hipotézisre keresem a választ:

1. **hipotézis:** A hazai lakosságban van egyfajta ellenérzés az ukrán gabona vonatkozásában, aminek a hátterében az orosz-ukrán háború és egyéb geopolitikai kérdések húzódnak meg.
2. **hipotézis:** A hazai gazdálkodók gyakran elutasítják az ukrán gabonát elsősorban az alacsony ára miatt. Hivatkoznak továbbá minőségi kérdésekre, valamint az ukrán gabona környezeti és szociális hatására.
3. **hipotézis:** A magyar gazdák könnyebben hozzáférnek a nyugati piacokhoz és jobban ki vannak téve a nemzetközi kereskedelmi lehetőségeknek, mint az ukrán gazdák.
4. **hipotézis:** Az olcsóbb ukrán gabonaimport csökkenti a piaci árakat a hazai piacon, ami rontja a magyar gazdák versenyképességét, kevesebb bevételt és profitot tudnak elérni.

5. **hipotézis:** Az ukrán gabona jelentős mennyiségben zúdul Európára, mert Ukrajna természeti adottságai miatt az egyik legnagyobb gabonatermelő és exportőr. Az Európai Unió jelentős piaci részarányt képvisel az ukrán gabonaimportjában.
6. **hipotézis:** A gabonakereskedelemmel foglalkozó magyar cégek számára előnyös lehet az ukrán gabona importálása.

A kutatás során először a releváns szakirodalom áttekintésével kezdem, amely alapot ad a témához kapcsolódó meglévő ismeretekhez. Ezt követően bemutatom a kutatási módszertant, amely magában foglalja a primer és szekunder adatgyűjtési technikák alkalmazását. A kutatásom eredményeit rendszerezetten prezentálom, és végül a felfedezett adatokat kiértékelem, összevetve a korábbi szakirodalmi megállapításokkal. Ez lehetőséget biztosít arra, hogy bemutassam a kutatás új megállapításait, és javaslatokat fogalmazzak meg a gabonapiac minden szereplője számára. Célom egy olyan elemzés létrehozása, ami egyrészt segítheti a nemzetközi gabonakereskedelem működését, de a laikus érdeklődőknek is egy támpontot nyújt a gabonakereskedelem megértéséhez.

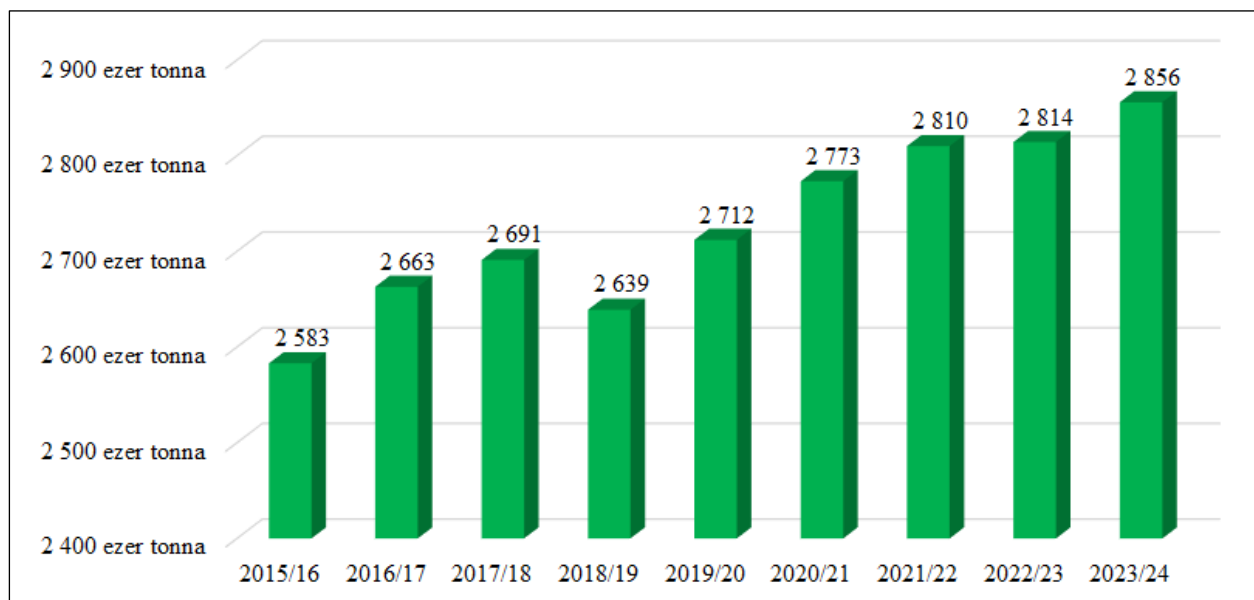
3. IRODALMI ÁTTEKINTÉS

Az szakirodalmi áttekintésben bemutatom a már meglévő kutatásokat az ukrán gabonával kapcsolatban. Mivel viszonylag kevés kutatás foglalkozott az ukrán gabona kérdéskörével, ezért főként a meglévő adatok, adatbázisok, valamint törvények és elírások segítségével járom körül a gabonakereskedelem bizonyos kérdésköreit. Szeretném ismertetni a nemzetközi gabonakereskedelem jelenlegi felépítését, részletesen kitérni Ukrajna piaci jelenlétére, valamint a 2022-ben kitört orosz-ukrán háború piacátalakító hatására.

3.1. Nemzetközi gabonapiac

3.1.1. A nemzetközi gabonatermelés áttekintése

A nemzetközi gabonakereskedelem meghatározó szerepet játszik a globális élelmiszerellátás biztosításában, és központi eleme a világ agrárgazdaságának. A gabonafélék – mint a búza, kukorica és rizs – az emberi táplálkozás alappillérei, így kereskedelmük kulcsfontosságú nemcsak gazdasági, hanem társadalmi és ökológiai szempontból is (Williams et. al. 2008). Földünk eltérő éghajlati viszonyai miatt a gabonafélék termesztése globálisan változatos régiókban zajlik, ahol a különböző természeti adottságok lehetővé teszik a termelést. Ez a sokszínűség biztosítja, hogy a világ számos területén képesek legyenek kielégíteni az egyre növekvő élelmiszerigényt (Muthayya et. al. 2021).

1. ábra A világ gabonatermelésének éves mennyisége

Forrás: Saját szerkesztés a FAO adatai alapján (2024)

A világ gabonatermelésének éves mennyisége főként növekvő tendenciát mutat 2015/16-os évtől a 2023/24-es évek között (1. ábra). Az Élelmészeti és Mezőgazdasági Világszervezet (Food and Agriculture Organization of the United Nations, röviden: FAO) kimutatásai szerint a 2015/16-os évben 2 583 ezer tonna gabonát termeltek világszerte. Az ezt követő években folyamatos progresszió volt tapasztalható, így 2017 végére, már 2 691 ezer tonnára növekedett a gabona éves termelési mennyisége. A 2018-as év kedvezőtlen időjárási körülményei a termelési hozam csökkenését eredményezték, ami több mint 60 ezer tonnányi visszaesést eredményezett. 2019-től a gabonatermelés folyamatosan pozitív eredményt mutat, egyedül 2022-ben volt enyhe stagnálás az évi 2 814 ezer tonnás mennyiséggel. A 2023-as évre a gabonatermelés globális mennyisége 2 856 ezer tonnára emelkedett.

Megállapítható, hogy a világ gabonatermelése folyamatos növekedést produkál. Ennek okai közé a mezőgazdasági technológiák fejlődése és a folyamatos népességnövekedés eredményeképp, a globális kereslet növekedése tartozik. Az adatok mindössze egy évben mutattak némi visszaesést, de az összkép pozitív, hiszen 2023/24-ben rekordmennyiséget termeltek. Soha ennyi gabona nem termett még a Földön. Ez rendkívül kedvező jel a globális élelmiszer-ellátás szempontjából, hiszen a növekvő népességigényt egyre hatékonyabban lehet kielégíteni.

3.1.2. A gabonakereskedelem szereplői

A gabonakereskedelem szereplői közül a termelő gazdák és mezőgazdasági vállalkozások alapvető szerepet töltenek be, hiszen ők biztosítják a piac számára szükséges alapanyagokat. Az ő feladatuk az alapanyag előállítása mellett az, hogy alkalmazkodjanak a belföldi és nemzetközi fogyasztói igényekhez. A termelők egy része exportálja is terményeit, így a nemzetközi piacokon is megjelenhetnek, hozzájárulva a globális gabonakereskedelemhez. (Meyers, 2000). A gabonakereskedelem résztvevőit az 1. táblázat jellemzi.

Meyers (2020) kiemeli, hogy főként a kereskedők felelősek a gabona nagy mennyiségben történő felvásárlásáért a termelőktől, majd annak értékesítéséért a belföldi és külföldi piacokon. A kereskedők az ellátási lánc központi szereplői, aki egy hidat képeznek a termelők és fogyasztók és a termelők között.

A kormányzati és szabályozó szervek a gabonakereskedelem jogi kereteit és biztonsági szabványait határozzák meg. Ezen intézmények szabályozzák a vámokat, kvótákat, és az egészségügyi előírásokat, amelyek biztosítják, hogy a kereskedelem átlátható és biztonságos maradjon (NAMA, 2024).

A nemzetközi szervezetek, például a Kereskedelmi Világszervezet (World Trade Organisation, röviden: WTO) és az Egyesült Nemzetek Szervezete Élelmészügyi és Mezőgazdasági Szervezete (Food and Agriculture Organization of the United Nations, röviden: FAO), a gabonapiac átláthatóságát és fenntarthatóságát támogatják. Ezen szervezetek irányelveket és elemzéseket biztosítanak a piaci szereplők számára, amelyek alapján jobban megérthetőek a piaci trendek, és biztosított a piac működése. (FAO, 2024)

Végül, a fogyasztók alkotják a gabonakereskedelem végső láncszemét. Az ő igényeik közvetlenül befolyásolják a piac keresletét és kínálatát. Mankwin (2009) szerint a fogyasztók, azaz az egymásra kölcsönösen ható emberek tevékenysége határozza meg a keresletet és a kínálatot. A fogyasztói elvárások változásai közvetlen hatással vannak a termelésre és a kereskedelemre, így szerepük kulcsfontosságú a gabonakereskedelem dinamikájában.

1. táblázat **A nemzetközi gabonakereskedelem szereplőinek jellemzése**

Szereplő megnevezése	Szereplő jellemzése
Termelő gazdák és mezőgazdasági vállalkozások	- alapanyagok előállítása - hozzáférés a belföldi és külföldi piacokhoz - alkalmazkodás a fogyasztói trendekhez
Kereskedők	- exportőrök és importőrök - nagy mennyiségben felvásárolják a termelőktől - a termények piacra juttatása
Kormányzati és szabályozó szervek	- a nemzetközi gabonakereskedelem szabályozása - vámok, kvóták, egészségügyi előírások, kereskedelmi megállapodások
Nemzetközi szervezetek	- Kereskedelmi Világszervezet (WTO) - ENSZ Élelmészügyi és Mezőgazdasági Szervezete (FAO) - irányelvek és elemzések - a piac átláthatósága és stabilitása
Fogyasztók	- közvetett szerep - a gabonakereskedelem éltetői

Forrás: Saját szerkesztés a FAO (2024) adatai, a NAMA (2024) adatai és Meyers (2000) tanulmánya alapján

3.1.3. A legfontosabb gabonatermékek

A világ gabonakereskedelmében a legfontosabb termékek közé tartozik a búza, kukorica, rizs és a durva gabonák, mint például az árpa és a zab. Ezek a gabonafélék alapvető élelmiszerek, amelyek globálisan nagy mennyiségben termelődnek és kerülnek exportálásra, különösen azokban a régiókban, ahol nagy terméshozamok és kereskedelmi kapcsolatok biztosítják az elérhetőségüket.

2. táblázat A legfontosabb gabonatermékek mennyisége 2023-ban

A 2023-ban termelt mennyiségi adatok		
búza	durva gabonák	rizs
788,5 millió tonna	1,532 milliárd tonna	521 millió tonna

Forrás: Saját szerkesztés a FAO adatai alapján (2024)

A 2023-as globális gabonatermés rekordot döntött, köszönhetően a kedvező időjárási feltételeknek és ezáltal a termelési kapacitások növekedésének, amely adatait a 2. táblázat szemlélteti. Az összes gabonaféle közül a legnagyobb mennyiséget a durva gabonák (például kukorica, árpa és cirok) tették ki, összesen 1,532 milliárd tonnával, ami a gabonatermés csaknem felét jelenti. A búza termelése elérte a 788,5 millió tonnát, míg a rizs termelése 521 millió tonnára emelkedett, így ezek a legfontosabb alapélelmiszerek globális szinten (FAO, 2024).

A U.S. Grains Council (2022) adatai kimondják, hogy a különféle gabonatermékek felhasználása az élelmiszer- és takarmányiparban differenciált, és számos gazdasági, kulturális, valamint éghajlati tényező befolyásolja. A búza a leggyakrabban kenyér, tészta, pékáruk és más alapvető élelmiszerek előállítására használt gabonafajta, mivel könnyen feldolgozható a lisztje és a magas gluténtartalmának köszönhetően jó állagot biztosít a készítményeknek. A rizs elsősorban Ázsiában, de világszerte nélkülözhetetlen élelmiszer, a mindennapi fogyasztásunk részét képezi. A durva gabonák, mint a kukorica többféle felhasználási módja közé tartozik az élelmiszeripari termékek gyártása, valamint a takarmányozás. A bioüzemanyaggyárak is nagy mennyiségben vásárolják fel a kukoricát. Ebbe a csoportba sorolt cirok és köles szárazságtűrésük miatt különösen fontosak indiai és afrikai régiókban, ahol gyakran alapélelmiszerként szolgálnak, de takarmányként és alkoholos italok előállításához is felhasználják őket. Az árpa elsősorban malátaként kerül feldolgozásra a sörgyártásban, emellett takarmányként és egyes gabonapelyhek alapanyagaként is ismert. A rozs Európában népszerű kenyérgabona, amely különösen a sötétebb kenyérfélék előállításában játszik szerepet. Végül a quinoa és teff, bár technikailag nem tartoznak a gabonafélék családjába, az utóbbi években népszerűek lettek gluténmentes ételekben.

A különböző gabonafélék megléte széles választékot biztosítanak az emberi fogyasztásra, az ipari feldolgozásra, valamint a mezőgazdasági takarmányokhoz, így jelentős szerepet játszanak az élelmezésbiztonságban, kereskedelemben és a gazdaságban világszerte.

3.2. Az ukrán gabonakereskedelem

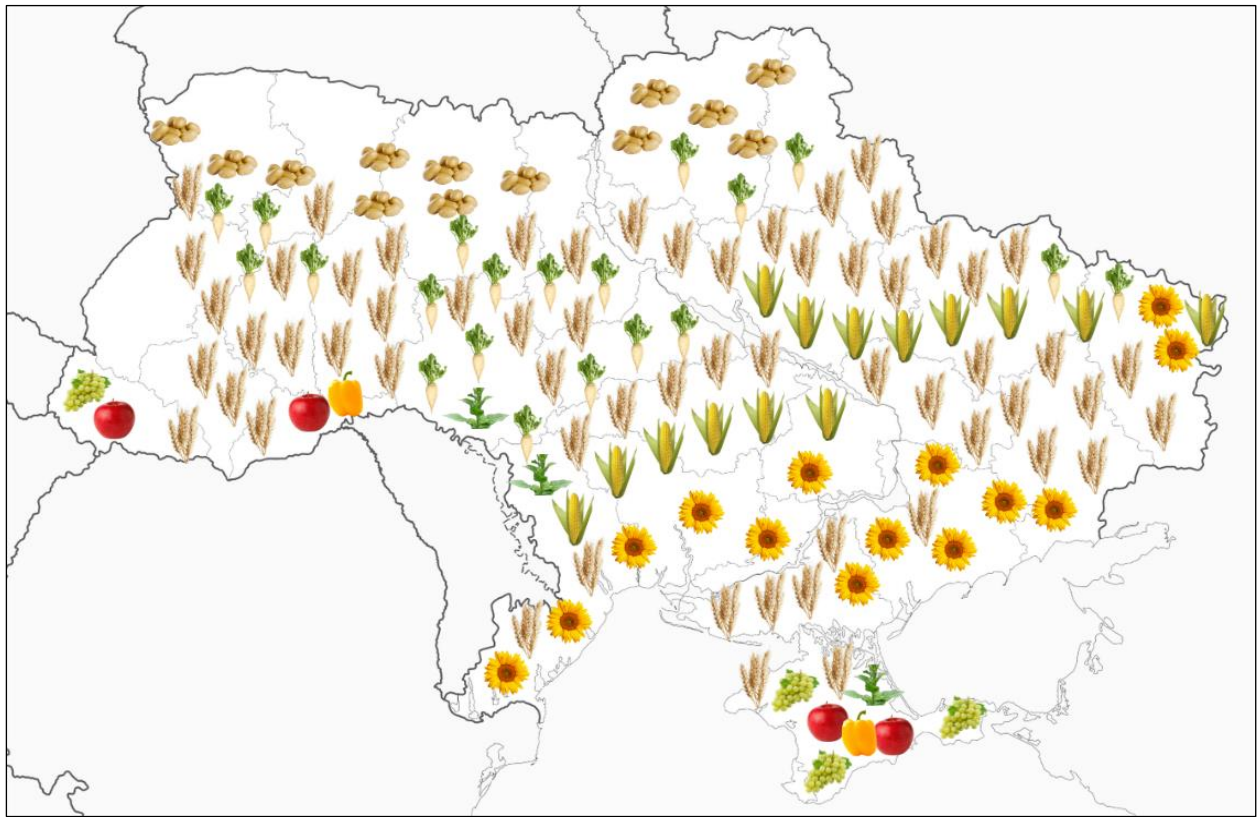
3.2.1. *Ukrajna földrajzi és éghajlati adottságai*

Ukrajna földrajzi és éghajlati adottságai miatt ideális gabonatermelési központtá vált. A legfontosabb természeti erőforrás, amellyel Ukrajna rendelkezik nem más, mint a fekete aranyként is emlegetett termőtalaj.

Az ukrán csernozjom talaj rendkívül termékeny, ami különösen előnyös a mezőgazdasági termelés számára. Ezt a talajtípus vastag humuszos rétege, valamint a benne található tápanyagok bősége jellemzi. A csernozjom legfontosabb jellemzője, hogy képes fenntartani a megfelelő nedvességet, ami elengedhetetlen a növények növekedéséhez. Ukrajna mezőgazdasági szempontból jelentős mértékben támaszkodik erre a talajra, hiszen az ország gabonatermelésének alapját képezi (Izsák, 2007). A tanulmányok kimondják, hogy ezen kívül a csernozjom optimális éghajlati viszonyokkal is párosul, ami lehetővé teszi a különböző kultúrnövények, például a búza, árpa és kukorica hatékony termesztését. A csernozjom talaj megóvása érdekében a helyi gazdák számára ajánlott a vetésforgó alkalmazása és a szerves trágyák használata, mivel ezek segítenek fenntartani a talaj egészségét és termőképességét (Yuan et. al. 2020).

A 2. ábra Probáld Ferenc írásai alapján mutatja be Ukrajna mezőgazdaságát. A térkép különböző régiókban termesztett növényeket mutat be ikonok segítségével. Nyugat-Ukrajnában a burgonya, búza és zöldségek, például káposzta dominálnak, ami arra utal, hogy ez a terület főként burgonya- és búzatermesztéséről ismert, kiegészítve néhány zöldségfélével. Közép-Ukrajnában szintén a búza a legfontosabb termés, de itt kukorica és különböző zöldségek is előfordulnak, köszönhetően a gazdag termőföldeknek, amelyek kedveznek a gabonafélék és kukorica termesztésének.

Kelet-Ukrajnában a búza és kukorica mellett a napraforgó termesztése is kiemelkedő, jelölve a régió mezőgazdasági sokszínűségét. Dél-Ukrajnában, különösen a Fekete-tengerhez közeli területeken, a napraforgó, szőlő, alma és paprika ikonok láthatók, ami azt mutatja, hogy a napraforgó termesztése jelentős, míg a meleg klíma kedvez a gyümölcsök és zöldségek növekedésének is. Végül a Krím-félszigeten gyümölcstermesztés dominál, ahol különösen a szőlőfajták terjedtek el.

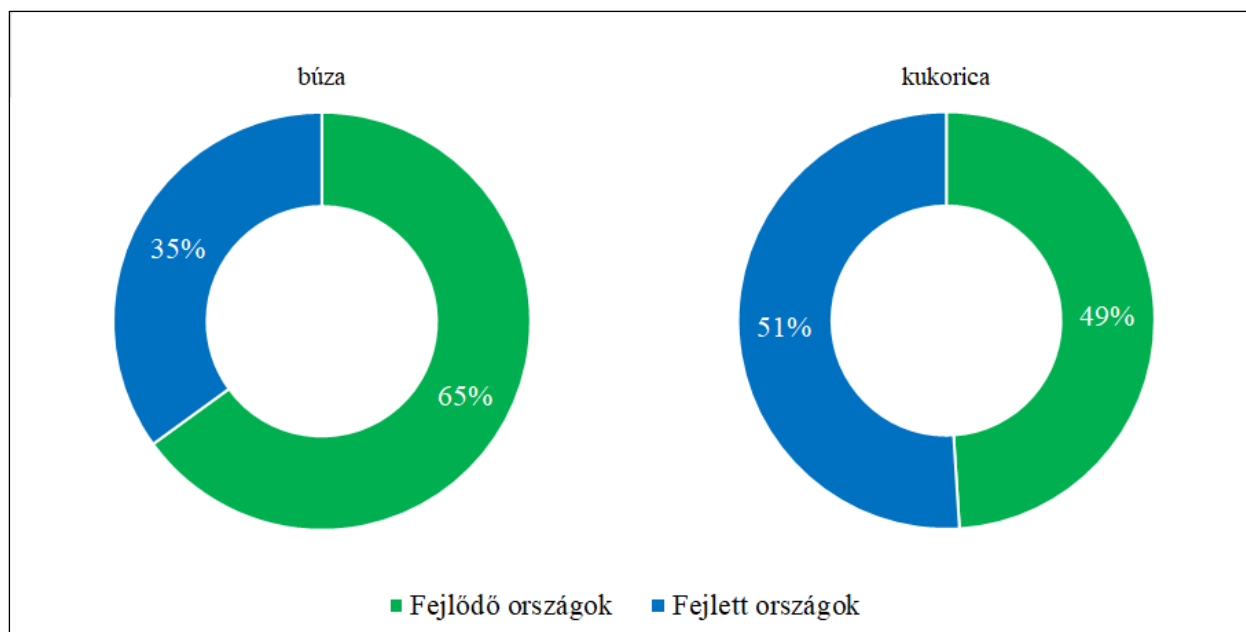
2. ábra **Mezőgazdasági termékek eloszlása Ukrajnában**

Forrás: Saját szerkesztés Probáld Ferenc írása alapján (2013)

3.2.2. Ukrajna szerepe a világpiacon

A két kördiagram (3. ábra) az ENSZ adatai alapján mutatja a fekete-tengeri gabonakezdeményezés keretében exportált búza és kukorica célországait. A búza esetében az export 65%-a fejlődő, míg 35%-a fejlett országokba irányult. Ezzel szemben a kukorica exportja közel egyenlő arányban oszlott meg, 51%-ban fejlődő és 49%-ban fejlett országokat érintett.

Az ENSZ Élelmezési Világprogramja (WFP), amely a legnagyobb humanitárius segélyszervezet a világon, szintén szállított gabonát a fekete-tengeri kikötőkből. 2023 júliusában a WFP gabonakészletének 80%-át Ukrajnából szerezte be, szemben a háború előtti 50%-os aránnyal. Az ukrán kikötőkből több mint 725 ezer tonna búzát exportáltak a kezdeményezés keretében olyan országokba, mint Etiópia, Jemen, Afganisztán, Szudán, Szomália, Kenya és Dzsibuti.

3. ábra A gabonaexport aránya az országok fejlettségi szintje szerinti bontásban

Forrás: Saját szerkesztés az ENSZ fekete-tengeri gabonakezdeményezésének közös koordinációs központjának adatai alapján (2023)

3.2.3. Az ukrán gabona megjelenése Magyarországon

Az ukrán kukorica importja jelentős fontosságú a magyar feldolgozóiparban és állattenyésztésben. A legnagyobb cégek közé tartozik a Pannonia Bio Zrt., amely biotermékek, kukoricaolaj, kukoricafehérje és bioetanol előállításával foglalkozik, valamint a Kall Ingredients Kft., amely alkoholt, cukrot, édesítőszer és takarmányalapanyagot gyárt. Továbbá a Hungrana Kft. keményítő- és izocukorgyártással, az Agrifirm Zrt. állati eledel gyártásával, a Cargill Takarmány Zrt. és a Hajdúböszörményi Mezőgazdasági Zrt. pedig tejelő marha és sertésenyésztéssel foglalkozik (Portfólió 2023).

A Tridge adatai alapján a 2022-2023-as időszakban körülbelül 1,5 millió tonna takarmánykukorica érkezett hazánkba. (A Tridge nem más, mint egy globális mezőgazdasági kereskedelmi platform, ami a kereskedőket releváns adatokkal segíti). A feldolgozó üzemek, például az etanolgyárak, körülbelül 250-350 ezer tonnát dolgoztak fel. Az importált kukorica ellenőrzött, minősége megfelel az EU előírásainak, csupán néhány esetben, körülbelül 50-100 tonnában tapasztaltak problémát, amely részben DON toxinra és feltételezhetően GMO-származékokra vezethető vissza.

3.3. Az orosz-ukrán konfliktus hatása a nemzetközi gabonakereskedelemre

3.3.1. Előzmények

Ukrajna már régóta fontos szereplője a nemzetközi gabonakereskedelemnek, különösen a búza és a kukorica esetében. A háború előtt Ukrajna a világ öt legnagyobb gabonaexportőre közé tartozott, amely különösen fontos a globális élelmiszerellátás szempontjából. (FAO, 2023)

3.3.2. Az orosz-ukrán háború kirobbanása

Az orosz-ukrán háború 2022. február 24-én robbant ki, amikor Oroszország teljes körű inváziót indított Ukrajna ellen. Ez a támadás egy évek óta tartó feszültség csúcsosodása. A háború jelentős anyagi és emberi károkat okozott. Ukrajna számos tengeri kikötője is lebévult, főként a Fekete-tenger térségében, ahol az invázió kezdeti szakaszában az oroszok blokádja állította meg a kereskedelmi hajók indulását. Ilyen kikötők Odessza, Mikolajiv és Csornomorszk. Mivel nem tudtak kihajózni a Panamaxok, ezért a globális élelmiszerigény kiegyenlítése sikertelen volt. Mivel Ukrajna a világ egyik legnagyobb gabonaexportőre, ez a helyzet jelentős hatást gyakorolt a nemzetközi élelmiszerpiacra: a világpiacon hiány alakult ki, ami áremelkedéshez vezetett, különösen a gabonafélék és az élelmiszer-alapanyagok területén. A gabonaexport csökkentése különösen az olyan országokban váltott ki aggodalmat, amelyek Ukrajnára támaszkodtak a búza és kukorica ellátásukban, például Észak-Afrika és a Közel-Kelet régióiban.

A Fekete-tengeri gabonaegyezmény egy kulcsfontosságú megállapodás, amelyet 2022. július 22-én írtak alá Ukrajna, Oroszország, Törökország és az ENSZ képviselői. Célja a gabonaszállítmányok biztonságos exportjának elősegítése Ukrajnából, a Fekete-tengeren keresztül, amely különösen fontos volt a globális élelmiszerhiány enyhítése szempontjából, amely a háború következtében alakult ki. A megállapodás keretében a résztvevők vállalták, hogy nem akadályozzák a gabonaszállítmányokat, és egy koordináló központ létrehozásával biztosítják a szállítmányok figyelemmel kísérését (FAO, 2022).

A megállapodás kiemelt szerepet játszott a globális élelmiszerbiztonság szempontjából, hiszen Ukrajna a világ egyik legnagyobb gabonaexportálója, és exportja nélkülözhetetlen számos fejlődő ország élelmiszerellátásában. Az egyezmény hozzájárult az élelmiszerárak stabilizálásához is, azonban Oroszország a megállapodás többszöri meghosszabbítása után 2023. július 17-én bejelentette, hogy nem hosszabbítja meg azt, ami újabb kihívások elé állítja a globális gabonakereskedelmet. A Fekete-tengeri gabonaegyezmény jelentős hatással van a nemzetközi

piaci helyzetre, és a további fejlődése a globális élelmiszerellátás szempontjából kulcsfontosságú tényezővé válhat (ENSZ, 2022).

3.3.3. Az Európai Unió és Ukrajna kapcsolata

Ukrajna és az Európai Unió kapcsolata az utóbbi években dinamikusan fejlődött. Az EU és Ukrajna közötti együttműködés szorosabbá vált, mivel Ukrajna elkötelezte magát demokratikus reformok és gazdasági stabilitás megvalósítása mellett. A 2014-ben aláírt Társulási Megállapodás lehetővé tette Ukrajna számára, hogy harmonizálja jogszabályait az EU szabályaival, amely keretében kereskedelmi és politikai előnyöket is élvezhetett.

Az EU folyamatos politikai támogatást nyújt Ukrajnának, különösen a háborúval kapcsolatos kihívások közepette, amelynek célja Ukrajna szuverenitásának és területi integritásának megvédése. Az EU Ukrajna legnagyobb kereskedelmi partnere, és a két fél közötti kereskedelmi forgalom folyamatosan növekszik. Emellett az EU jelentős pénzügyi támogatást és beruházást nyújtott Ukrajnának, különösen a mezőgazdasági és energia szektorokban.

Ukrajna hosszú távú célja az EU-tagság elnyerése, amelyhez elengedhetetlen a szükséges reformok végrehajtása. Az EU 2022 végén bejelentette, hogy Ukrajna hivatalosan kifejezte szándékát a tagságra, ami jelentős lépés a két fél közötti kapcsolatok erősítése felé. Az ilyen irányú együttműködés és támogatás alapvető szerepet játszik a térség politikai és gazdasági stabilitásában, hozzájárulva Ukrajna jövőbeni fejlődéséhez.

Az Európai Bizottság jelentései bizonyítják, hogy létrejött egy szabadkereskedelmi megállapodás Ukrajna és az Európai Unió között 2022 májusában, miután az orosz-ukrán háború kitörése miatt szükségessé vált Ukrajna gazdasági támogatása. Az EU olyan intézkedéseket fogadott el, amelyek célja az ukrán termékek vámmentes exportjának elősegítése volt, ezzel segítve az ország gazdasági helyzetének stabilizálását és a háború következményeinek kezelését.

Azonban a szabadkereskedelmi megállapodás bizonyos tagállamok részéről ellenállásba ütközött. 2023-ban például Magyarország bevezette az ukrán mezőgazdasági termékek importjára vonatkozó tilalmat, arra hivatkozva, hogy az olcsó ukrán termékek károsítják a helyi gazdálkodókat és a mezőgazdasági piacot. Más tagállamok, például Lengyelország és Szlovákia szintén hasonló lépéseket tettek, ami feszültségeket okozott az EU-n belüli egységben és a közös kereskedelmi politikában.

3.4. Élelmiszerbiztonsági kérdések

A globális gabonatermelés körüli élelmiszerbiztonsági kérdések egyre nagyobb figyelmet kapnak a világ különböző részein. Az élelmiszerbiztonság nem csupán az élelmiszerek hozzáférhetőségére, hanem azok minőségére és biztonságára is vonatkozik, és kiemelt jelentőséggel bír a globális élelmiszerláncban.

3.4.1. A toxinfertőzés hatásai a gabonára

Az éghajlati és időjárási körülmények nagyon szélsőségesek. 2022-ben a magyar kukoricatermesztésben jelentős problémát okozott a toxinfertőzés, különösen a mikotoxinok, például a fusarium-toxinok megjelenése. Az Élelmiszerbiztonsági Hatóság (EFSA) adatai szerint a csapadékos időjárás és a kedvezőtlen környezeti feltételek hozzájárultak a gombás fertőzések elterjedéséhez. A mezőgazdasági szakértők figyelmeztettek arra, hogy a toxinok nemcsak a termés mennyiségére, hanem annak minőségére is káros hatással vannak, ami végső soron befolyásolja az élelmiszerbiztonságot és a kereskedelmi lehetőségeket. Rávilágított arra, hogy a magyar gazdák számára elengedhetetlen a folyamatos monitorozás és a megfelelő növényvédelmi intézkedések alkalmazása a kukoricatermés védelme érdekében. Az agrárszakértők javasolták, hogy a gazdák vegyék figyelembe a vetőmag minőségét és a termesztési gyakorlatokat, hogy csökkentsék a toxinfertőzés kockázatát.

A toxinfertőzés kukoricánál gyakran *Aspergillus* vagy *Fusarium* gombafajok által termelt toxinokkal kapcsolatos, amelyek elsősorban aflatoxinok és fumonizinok. Ezek a mikotoxinok mérgező hatásúak az emberekre és az állatokra, de különösen veszélyesek a kukoricatermésben, mivel a gombák meleg és nedves körülmények között gyorsan szaporodnak. Az aflatoxinok és fumonizinok jelenléte szennyezett takarmányon keresztül kerülhet be az állatok szervezetébe is, ezzel tovább növelve a veszélyt az élelmiszerláncban (Lenti, 2020).

Lenti (2020) vizsgálatai alapján a kukorica toxinfertőzésének elkerüléséhez fontos a megfelelő szárítás, tárolás és nedvességtartalom-szabályozás, hiszen ezek a tényezők csökkentik a gombák megtelepedésének esélyét. A fertőzött kukoricából készült élelmiszerek és takarmányok súlyos egészségügyi problémákat okozhatnak, például májkárosodást, immunrendszer gyengülést, vagy akár rákkeltő hatásúak is lehetnek, különösen az aflatoxin B1 esetében. A toxinfertőzés megelőzése érdekében gyakran alkalmaznak speciális tesztelési módszereket a betakarítás és tárolás során, hogy kiszűrjék a szennyezett tételeket, és a szabályozásnak megfelelő biztonsági határértékeken belül tartsák a toxinok szintjét.

3.4.2. A globális felmelegedés hatása a gabonatermelésre

A globális felmelegedés a Föld átlaghőmérsékletének emelkedését jelenti, amely elsősorban az üvegházhatású gázok, például a szén-dioxid és a metán kibocsátásának növekedése következtében következik be. Ezek a gázok a légkörben felhalmozódva csapdába ejtik a hőt, ami globális szinten megnöveli a hőmérsékleteket (Éghajlatváltozási Kormányközi Testület (IPCC), 2022)

A legfrissebb kutatások szerint a globális felmelegedés miatt a mérsékelt övi mezőgazdasági területek, mint amilyen Magyarország is, fokozatosan elveszíthetik alkalmas mivoltukat a gabonatermeléshez. Ezzel párhuzamosan a mezőgazdasági termelés potenciálisan kedvezőbbé válhat a keleti régiókban, ahol a hőmérséklet emelkedése előnyösebbé teheti a növénytermesztést. Az új mezőgazdasági övezetek kialakulása magában foglalja a Közép-Ázsiai és Oroszország egyes részeit, ahol a hőmérséklet emelkedése és a csapadék eloszlásának kedvezőbbé válása lehetőséget adhat a gabonafélék nagyobb mértékű termesztésére.

Az ilyen jellegű elmozdulások komoly hatással lesznek a globális élelmiszerbiztonságra, mivel Magyarország és hasonló mezőgazdasági hagyományokkal rendelkező országok nem garantálják a jövőbeni termelési szinteket. Az éghajlatváltozás hatásai, mint például a szárazabb időszakok, a fokozott aszályok és az intenzívebb esőzések, mind hozzájárulnak a mezőgazdasági termelés csökkenéséhez.

4. ANYAGOK ÉS MÓDSZEREK

A tudományos diákköri dolgozatom első fejezetében bemutatam a nemzetközi gabonakereskedelem jelenlegi felépítését, legfőbb mozgatórugóit. A dolgozatom „Anyag és módszer” című fejezetében részletezem a primer és szekunder kutatási metódusaimat.

Ahhoz, hogy mélyebben megértsem a gabonakereskedelem valódi működését, mélyinterjút készítettem a gabonakereskedelemben jártas szakemberekkel. Számszerűsíthető, statisztikailag elemezhető adatokat gyűjtöttem a laikus emberektől, akik online kérdőív kitöltésével segítettek a munkámat. Fontos cél volt számomra, hogy kvantitatív és kvalitatív módszereket is alkalmazva térképezzem fel az emberek ukrán gabonáról, valamint a világgazdasági eseményekről alkotott véleményét.

Egy kérdőív segítségével gyűjtöttem adatokat és információkat átlagos magyar emberektől. Célom volt felmérni, hogy a kitöltők hogyan viszonyulnak az ukrán gabonához, milyen kételyeik vannak annak minőségével, biztonságával és gazdasági hatásával kapcsolatban. Ezen túlmenően szerettem volna megismerni, hogy a fogyasztók milyen mértékben vannak tisztában az ukrán gabonát érintő nemzetközi kereskedelmi és politikai tényezőkkel, illetve, hogy ezek hogyan befolyásolják vásárlási döntéseiket és a termék iránti bizalmukat. A kérdőív segítségével pontosabb képet kaphatok a közvéleményről és a piaci trendekről, ami elősegíti a további elemzések alapját. Szakmai kérdéseim arra irányultak, hogy a megkérdezettek tudását, világgazdasági ismereteit megismerjem. A kérdőívemben többféle kérdéstípust és strukturált formátumot alkalmaztam annak érdekében, hogy minél szélesebb körben felmérjem a vásárlók véleményét az ukrán gabonával kapcsolatban. Alkalmaztam zárt végű kérdéseket, amelyek lehetővé teszik az adatok átlátható összehasonlítását, valamint Likert-skálát, amely a fogyasztói attitűdök intenzitásának mérésére szolgált. Válaszmátrixsal egyszerre több szempont alapján értékelhették az ukrán gabonával kapcsolatos érzéseiket a válaszadók, míg a nyílt végű kérdések segítségével részletes véleményüket is kifejezhették. Az űrlap 6 hétig állt a kitöltők rendelkezésére. Ez idő alatt a 24 kérdéses felmérésre 232 db válasz érkezett, amelyek feldolgozása és elemzése Excel szoftver segítségével történt.

A hipotéziseim segítségével a kérdőíveket négy csoportba rendeztem. Ahhoz, hogy megismerjem a válaszadókat, az első részben demográfiai kérdéseket tettem fel, amikkel az általános adataikat megismertem. Ezután célom volt felmérni a válaszadók gabonatermékekkel kapcsolatos szokásait és véleményét, különös tekintettel a magyar és ukrán gabona minőségére, valamint mennyire befolyásolja őket a geopolitika helyzetek folytonos változása. Kérdéseimmel

feltérképeztem a válaszadók prioritásait és preferenciáit az ukrán és magyar gabona vonatkozásában, különös tekintettel az árra, minőségre, környezeti hatásokra és szociális körülményekre. A harmadik részben értékelték a magyar és ukrán gazdák nemzetközi piacokhoz való hozzáférését és az EU-tagság szerepét. A kérdések kitértek az ukrán gazdák által tapasztalt akadályokra, mint vámok, kereskedelmi korlátozások, szállítási nehézségek és a termékek minősége. A negyedik részben a válaszadók személyes véleményét vizsgáltam jelenlegi ukrán-magyar kereskedelmi kapcsolatokról.

Dolgozatomban egy másik kutatási eljárás segítségével szerettem volna a kérdőíves módszert kiegészíteni, ezért személyes interjúkat készítettem öt, a gabonakereskedelemben járatos szakemberrel. Az interjú egy olyan kvalitatív adatgyűjtési módszer, amely lehetőséget nyújtott témám mélyebb és árnyaltabb megértésére. Az interjúalanyok szubjektív véleményei, tapasztalatai tökéletesen kiegészítettek a kvantitatív adataimat. A kutatás során alkalmazott mélyinterjúkkal az volt a célom, hogy feltérképezsem a gabonakereskedelem hazai és nemzetközi hozzáértőinek álláspontjait különös tekintettel az ukrán gabona minőségére, piaci helyzetére és geopolitikai vonatkozásaira.

Fontosnak tartottam, hogy egy átfogó képet lássak a gabonapiac helyzetéről, ezért különböző területekről kérdeztem meg specialistákat. A magyar termelői szektor két képviselője és gabonakereskedők bevonása lehetővé tette számomra, hogy különböző álláspontokat és tapasztalatokat összegezzek. Lehetőségem volt továbbá egy ukrán szakérővel is konzultálni, akinek helyi tapasztalatai és ismeretei lehetővé tették, hogy az ukrán gabonával kapcsolatos információimat szélesebb kontextusban értelmezzem. Az első interjút Pósn Ákossal és Pósn Lászlóval készítettem, akik a P&P Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. ügyvezetői. A cég több, mint 3 évtizede foglalkozik mezőgazdasági termékek kereskedelmével és raktározásával. A 2023-as gazdasági évet 5,6 milliárd forintos árbevétel realizálásával zárták, így kijelenthető, hogy a gabonakereskedelem számos aspektusait. További interjúalanyaim névtelenül vettek részt a kutatásban, hogy megőrizsem kilétük védelmét, azonban mindannyian jelentős tapasztalattal bírnak a gabonapiac különböző aspektusaiban. Magyarországról két alföldi termelő segítségével vizsgáltam meg az ukrán gabona hatásait. Az egyikük 100 hektár termőfölddel, a másikuk 250 hektárnyi termőterülettel rendelkezik. Jelentős tapasztalatuk van a gabonatermelésben már évtizedek óta. Az ukrán oldalról egy 2 500 hektáros gazdálkodó szakértővel készített beszélgetés keretein belül megismertem az ukrán gabonakereskedelem igazi arcát, céljait és működését.

Összesen négy interjút készítettem, hármat egyéni, egyet pedig páros formában. Az interjúk során elsősorban nyitott kérdéseket alkalmaztam, amelyek segítették az alanyoknak részletesen kifejtetni a véleményüket, élményeiket és tapasztalataikat. A félig strukturált beszélgetés módszerét követve 22 kérdéssel készültem, amelyek a hipotéziseimhez kapcsolódó 6 témakör feltérképezésére szolgáltak. Ez a megközelítés nemcsak a korábban megfogalmazott kérdésekre adott válaszokat tette lehetővé, hanem rugalmasságot is biztosított, lehetőséget teremtve új, a beszélgetés során felmerülő kérdések megfogalmazására. A beszélgetések hossza 1-2 órát ölelt fel, amely alatt az alanyok részletesen válaszoltak minden kérdésemre, szakértelmük maximális kihasználásával. Az interjúk során tapasztalt politikai függetlenség és megértés lehetővé tette, hogy az alanyok szabadon, őszintén oszthassák meg tudásukat és tapasztalataikat, ezzel további ötleteket és információkat biztosítva a kutatásomhoz. A konzultálások során így nemcsak az interjúk célját szolgáló információk kerültek előtérbe, hanem a szakértők egyéni nézőpontjai is gazdagították a kutatási anyagot.

A kérdőív és az interjúk eredményeinek elemzését az Eredmények és azok értékelése című fejezetben részletezem.

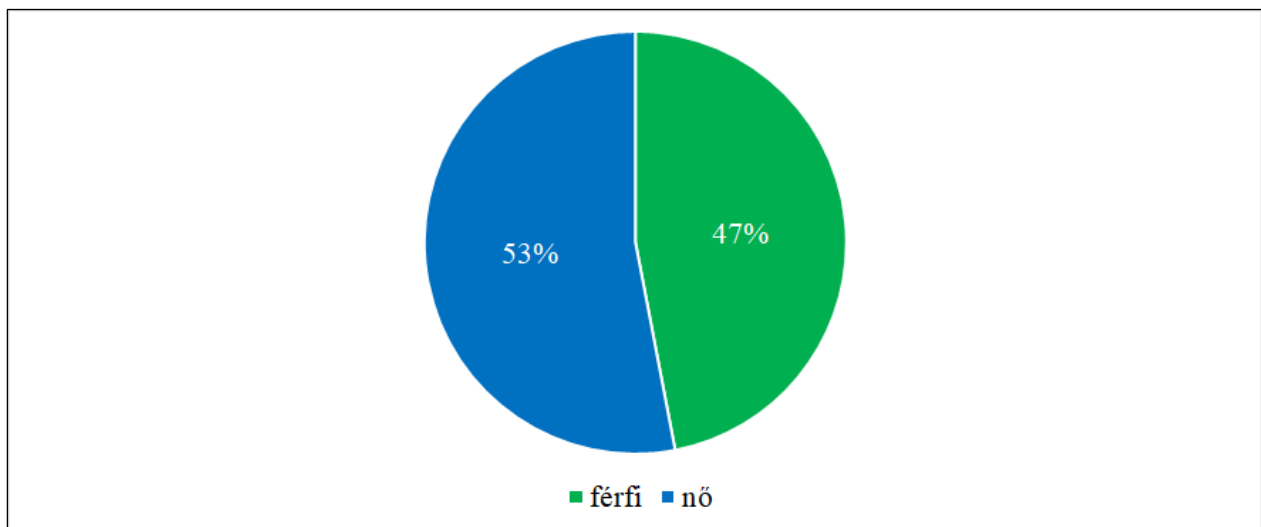
5. EREDMÉNYEK ÉS ÉRTÉKELÉSÜK

Az alábbi fejezetben először az online kérdőív eredményeinek összefoglalását kezdem, melynek átfogó képet nyújtanak a fogyasztói hozzáállásról, majd részletesen bemutatom az interjúk során szerzett tapasztalatokat és mélyebb perspektívákat. Az adatok szemléltetéséhez ábrák, táblázatok és grafikonok nyújtanak támogatást, amelyek segítenek az eredmények könnyebb értelmezésében. A két módszer eredményeit összevetem, hogy az elemzés során megalapozott döntéseket hozzak hipotéziseimről.

5.1. Online kérdőív

5.1.1. A válaszadók demográfiai profilja

Az online kérdőív körülbelül 6 hétig volt elérhető a legnépszerűbb közösségi média platformokon, mint a Facebook és Instagram. A kitöltésnek nem volt semmilyen előfeltétele, így a legszélesebb réteget tudtam megszólítani. Arra kértem a válaszadóimat, hogy legjobb tudásuk szerint, őszintén válaszoljanak az általam feltett kérdésekre. Célom az volt, hogy megismerjem a laikusok gabonakereskedelemről alkotott véleményét, és ezzel hozzájáruljak a terület jobb megértéséhez.

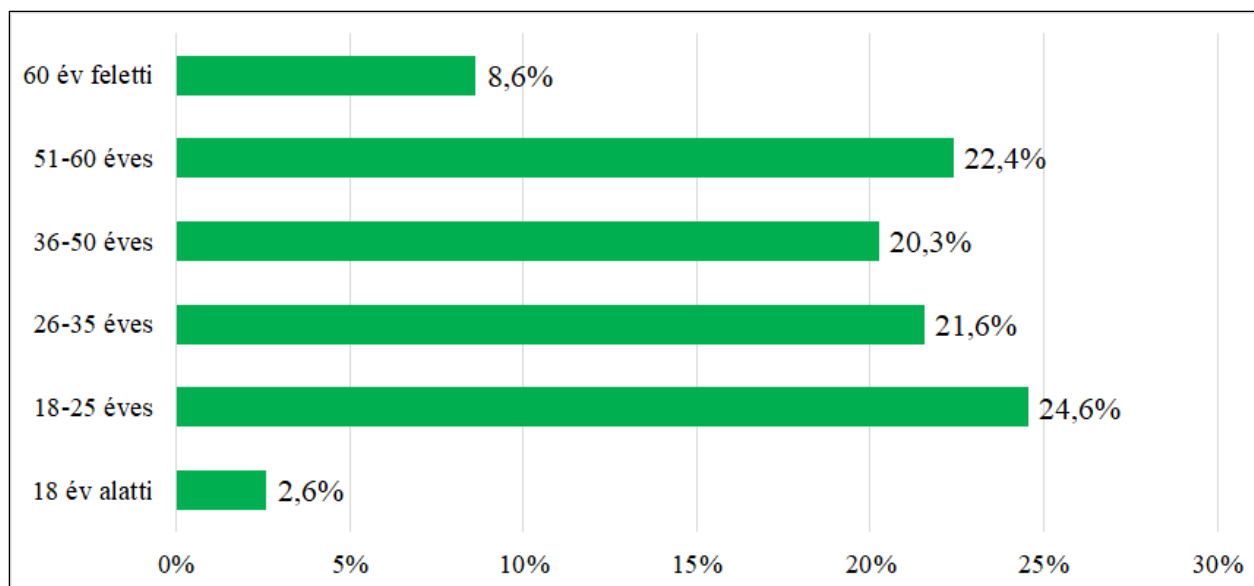

3. ábra A válaszadók nemek szerinti megoszlása (N=232)

Forrás: Saját szerkesztés kérdőíves kitöltés alapján (2024)

A 232 kitöltő közül 123 nő és 109 férfi volt. Ez egy 53-47%-os arány jelent a nők javára. Az életkori kategóriákból kiderül, hogy a legnagyobb arányban, a 18-25 éves korosztály képviselteti magát 24,6%-kal. Ezt követi az 51-60 évesek aránya 21,6%-kal. A 36-50 évesek aránya 20,3%,

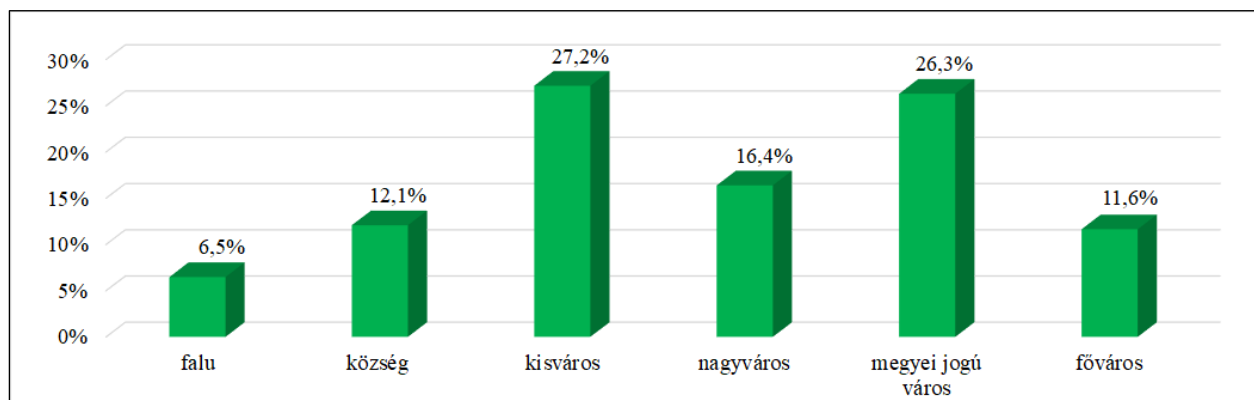
míg a 60 év feletti korosztály a válaszadók 8,6%-át teszi ki. Legkevesebben a 18 éven aluliak vettek részt a felmérésben. Ez az eloszlás azt mutatja, hogy a válaszadók főként a fiatalabb és középkorú csoportokból kerültek ki, a 60 év feletti és fiatalabb korosztályok aránya alacsony. Az ukrán gabona kérdésköre főként a 18-60 éves korosztályt foglalkoztatja, hiszen ők kattintottak a legtöbbször a kérdőívre.

4. ábra A válaszadók életkor szerinti megoszlása (N=232)

Forrás: Saját szerkesztés kérdőíves kitöltés alapján (2024)

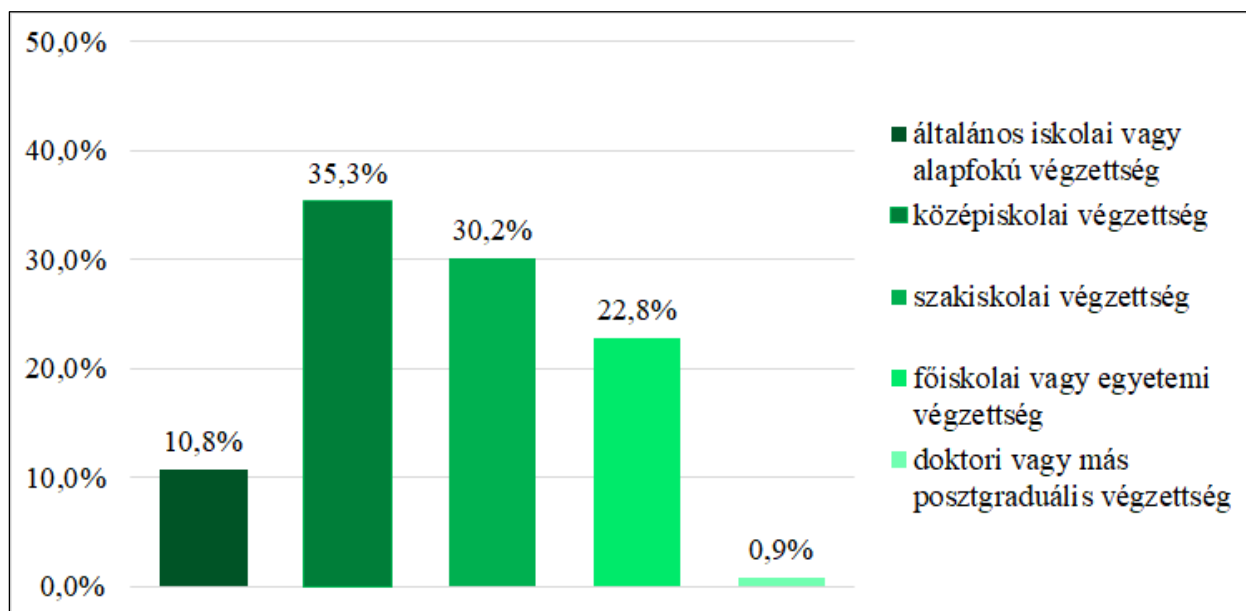
A válaszadók több mint 81%-a városi környezetben él, kis- és nagyvárosokban (43,65%), megyei jogú városokban (26,3%), illetve Budapesten (11,7%). Ezzel szemben a községekben élők aránya 12,1%, míg a falusi lakosok 6,5%-ot képviselnek.

ábra A kitöltők lakóhelyük szerinti megoszlása (N=232)

Forrás: Saját szerkesztés kérdőíves kitöltés alapján (2024)

A 6. ábrán jól látható, hogy az alapfokú végzettséggel rendelkezők aránya igen alacsony a maga 10,8%-kával. A középfokú végzettséggel rendelkezők aránya a legmagasabb a kérdőívem alapján. 70 fő (30,2%) rendelkezik szakiskolai végzettséggel, valamint 82 fő (35,3%) végzett középiskolát. A főiskola vagy egyetemi végzettség szintén népszerű, hiszen a mintában szereplők majdnem egynegyedét teszi ki (22,8%). A doktori vagy más posztgraduális végzettséggel rendelkezők aránya rendkívül alacsony, hiszen összesen 2 fő (0,9%) sorolta magát ebbe a kategóriába.

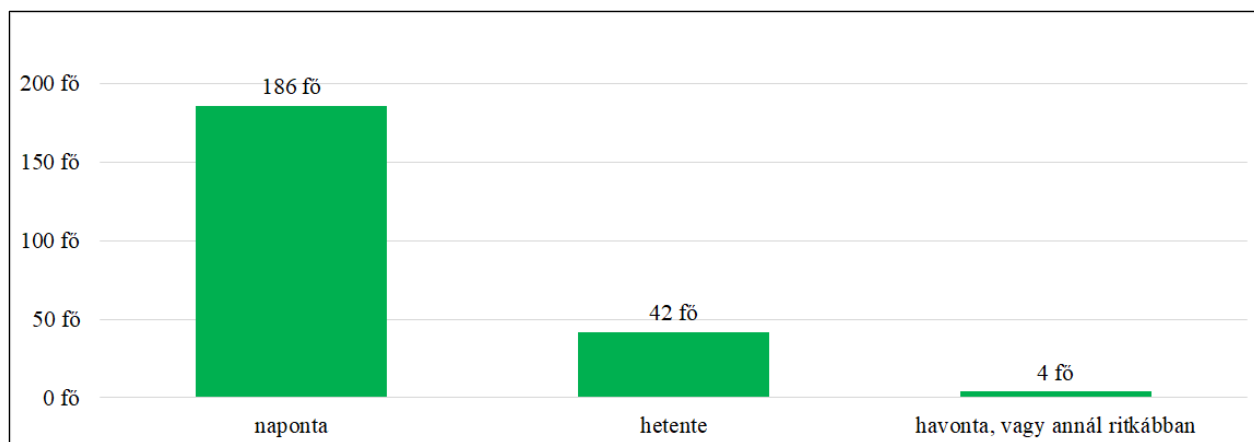

5. ábra A válaszadók végzettségük szerinti megoszlása (N=232)

Forrás: Saját szerkesztés kérdőíves kitöltés alapján (2024)

5.1.2. A válaszadók gabonavásárlási tapasztalataira és véleményére vonatkozó adatok

Az online kérdőívem második részében a válaszadóknak gabonafogyasztási szokásaira, gabonaminőségi tapasztalataira, valamint gabonakereskedelmi véleményére voltam kíváncsi. A 232-ből összesen 186 fő fogyaszt naponta különböző gabonaterméket, vagy abból készült ételt. Gabonatermékeknek minősül többek között a liszt, a rizs, az árpa, a zab, a rost, a köles stb. 42 fő legalább hetente fogyasztja az imént felsoroltakat, és mindössze 4 fő havonta, vagy annál ritkábban választja a gabonatermékeket. Mivel a válaszadók több, mint 80%-a fogyasztja napi szinten gabonafogyasztó, ezért kijelenthető, hogy a gabonakereskedelmi kérdés a magyar lakosság igen nagy részét foglalkoztatja.

6. ábra A kitöltők gabonafogyasztási szokásainak gyakorisága (N=232)

Forrás: Saját szerkesztés kérdőíves kitöltés alapján (2024)

A kérdőív alapján a gabonafogyasztási szokások gyakorisága három kategóriában került vizsgálatra. A válaszadók többsége, összesen 186 fő, naponta fogyaszt gabonát valamilyen formában, míg 42 fő hetente és csupán 4 fő havonta vagy annál ritkábban. A diagram jól szemlélteti, hogy a válaszadók körében a napi gabonafogyasztás kiemelkedően magas, ami bizonyítja, hogy a gabonafélék rendszeresen szerepelnek a válaszadók étrendjében. A napi gabonafogyasztás általánossága stabil és folyamatos igényt támaszt a termékek iránt, így bármilyen fennakadás az ellátási láncban komoly hatással lehet a fogyasztók hatással lehet a fogyasztók napi élelmiszerellátására és életminőségére.

A khi-négyzet próba, mint statisztikai módszer segítségével meghatározható, hogy van-e szignifikáns összefüggés az orosz ukrán háború befolyásoló hatása és a magyarok vásárlási hajlandósága között. A H0 hipotézis szerint a két változó nem függ egymástól, a H1 hipotézis szerint pedig a két változó között függés áll elő.

A kérdőívem segítségével megalkottam az alábbi két táblázatot, amelyek a tapasztalati gyakoriság és az elvárt gyakoriság értékeit tartalmazzák.

2. táblázat **A minta tapasztalati gyakoriság értékei (N=232)**

A tapasztalati gyakoriság értékei	Befolyásolja a háború	Nem befolyásolja a háború	Végösszeg
Vásárolna ukrán gabonát	64	120	184
Nem vásárolna ukrán gabonát	23	25	48
Végösszeg	87	145	232

Forrás: Saját szerkesztés kérdőíves kitöltés alapján (2024)

3. táblázat **A minta elvárt gyakoriság értékei (N=232)**

Az elvárt gyakoriság értékei	Befolyásolja a háború	Nem befolyásolja a háború	Végösszeg
Vásárolna ukrán gabonát	69	115	184
Nem vásárolna ukrán gabonát	18	30	48
Végösszeg	87	145	232

Forrás: Saját szerkesztés kérdőíves kitöltés alapján (2024)

A végzett χ^2 próba eredményei alapján a számított χ^2 statisztika értéke 2,80, míg a kritikus χ^2 érték 3,84 volt. Mivel a számított statisztika (2,80) kisebb, mint a kritikus érték (3,84), így elutasítjuk az alternatív hipotézist, és megállapítjuk, hogy az orosz-ukrán háború nem gyakorol szignifikáns hatást az emberek ukrán gabonába vetett bizalmára a megfigyelt mintában.

Ezek az eredmények azt jelzik, hogy a válaszadók véleménye és bizalma az ukrán gabonával kapcsolatban független a háborúval kapcsolatos percepcióiktól. Ebből következik, hogy a konfliktus nem befolyásolta jelentősen a fogyasztók döntéseit az ukrán gabonatermékek vásárlásával kapcsolatban.

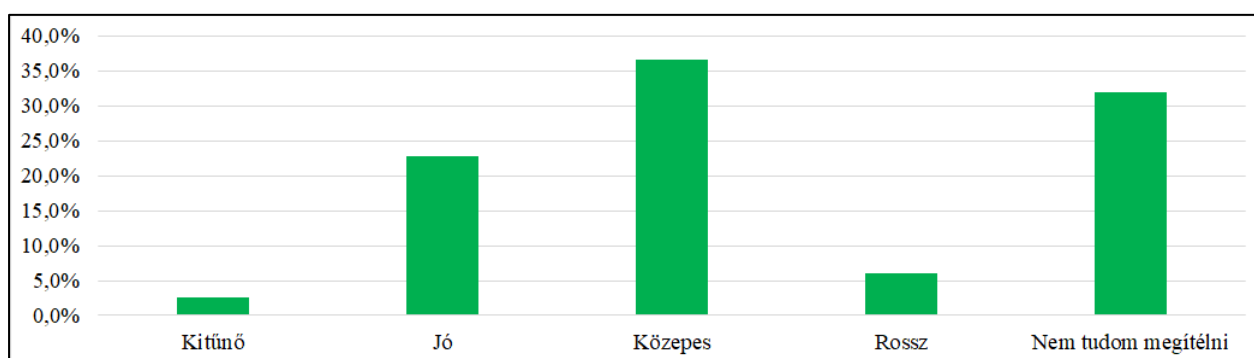
A következő kérdésekben a magyar és az ukrán gabonáról alkotott véleményüket kérdeztem a kitöltőktől. Kíváncsi voltam arra, hogy milyen minőségűnek találják a bizonyos gabonatermékeket. Az alábbi válaszlehetőségeket adtam meg számukra:

- Kitűnő: A gabona minősége kimagasló, megfelel a nemzetközi szabványoknak.
- Jó: Általában jó minőségű, kisebb hiányosságokkal.
- Közepes: Vannak minőségi problémák, de elfogadható.
- Rossz: Jelentős minőségi problémák tapasztalhatók.
- Nem tudom megítélni: Nincs elég információm vagy tapasztalatom a témában.

7. ábra A kitöltők magyar gabonáról alkotott véleményének megoszlása

Forrás: Saját szerkesztés kérdőíves kitöltés alapján (2024)

8. ábra A válaszadók ukrán gabonáról alkotott véleményének megoszlása

Forrás: Saját szerkesztés kérdőíves kitöltés alapján (2024)

A magyar gabonát a válaszadók 11,6%-a tartotta kitűnőnek, 30,2%-uk jónak, és a legtöbben, 37,9%, közepes minőségűnek ítélték. Mindössze 1,3% gondolta rossznak, míg 19% nem tudta megítélni a minőségét. Ezzel szemben az ukrán gabonát csak 2,6% ítélte kitűnőnek, 22,8% jónak, és 36,6% közepes minőségűnek, ami közel hasonló a magyar gabona megítéléséhez. Ugyanakkor 6% rossznak minősítette az ukrán gabonát, és kiemelkedően magas, 31,9% nem tudta megítélni a minőségét. *(A válaszok eredményeit az 8. és a 9. ábrák szemléltetik.)*

Az eredmények arra utalnak, hogy a válaszadók körében nagyobb bizalom és pozitív megítélés övezi a magyar gabonát, míg az ukrán gabona esetében több bizonytalanság figyelhető meg, amit a magas „Nem tudom megítélni” válaszarány is tükröz. A válaszadók alacsonyabb arányban ítélték kitűnőnek és jó minőségűnek az ukrán gabonát, és magasabb arányban minősítették rossznak, mint a magyar gabonát.

Fontosnak találtam felmérni, hogy a válaszadók hajlandóak lennének-e ukrán gabonát vásárolni különböző scenáriók alapján. A következő kérdésekre kellett az űrlap kitöltőinek válaszolni:

1. Mit tenne abban az esetben, ha az ukrán gabonából készült termékek ára a magyar árak fele lenne?
2. Mit tenne abban az esetben, ha egy kutatás bebizonyítaná, hogy az ukrán gabona minőségében jobb a hazainál?
3. Mit tenne abban az esetben, ha a magyar gabonatermékek ára jelentősen megemelkedne és egy kutatás bebizonyítaná, hogy az ukrán gabona termelése környezetbarátabb?
4. Mit tenne abban az esetben, ha kiderülne, hogy az ukrán gabona előállítására jobb szociális körülményeket biztosít a munkásoknak, mint a magyar gabonatermelés?

A kitöltők válaszai az összes kérdésre egyhangúak voltak, ami arra utal, hogy a válaszadók véleménye szoros összhangban áll egymással. A kutatás során kiderült, hogy a fogyasztókat a felsorolt négy szempont közül csupán egy tényező foglalkoztatja igazán: az ár. Ez a megállapítás fontos betekintést nyújt a vásárlási szokásokba, mivel a termék ára dominálja a vásárlók preferenciáit.

Az ár szerepe a döntéshozatalban azt jelzi, hogy a válaszadók hajlandóak a minőséget, a fenntarthatóságot és a munkakörülményeket háttérbe szorítani, amennyiben az ukrán gabona olcsóbb alternatívát kínál. Ez a jelenség rámutat arra, hogy a gazdasági megfontolások, mint a költséghatékonyság, alapvetően befolyásolják a vásárlási döntéseket, és azt is, hogy a fogyasztók prioritásai a pénzügyi tényezők dominanciáját tükrözik. Ez a tendencia arra is figyelmeztet, hogy a termékek ára lehet a legfőbb mozgatórugó, amely a piaci versenyképesség és a fogyasztói bizalom szempontjából is döntő jelentőséggel bír.

5.1.3. A kitöltők véleménye a magyar és az ukrán gazdák nemzetközi piacokhoz való hozzáféréséről

A kérdőívem harmadik részében az emberek szubjektív véleményére voltam kíváncsi. Olyan kérdéseket tettem fel, amelyek a kitöltők tájékozottságát, gabonakereskedelmi kérdéseit hivatottak felmérni.

Az eredményeinek értelmezése rávilágít arra, hogy a magyar gazdák és az ukrán gazdák nyugati piacokhoz való hozzáférése közötti különbségek főként politikai, infrastrukturális és minőségi tényezőkből fakadnak. Az egyes válaszlehetőségek jelentései a következők:

1. Magyarország EU-tagsága miatt (67,2%): A válaszadók többsége szerint az Európai Unió tagsága döntő előnyt jelent a magyar gazdák számára. Az EU-tagság olyan kereskedelmi és jogi előnyöket nyújt, mint a vámmentes kereskedelem, szabványosított szabályozás, és a közös piac előnyei, amelyek az ukrán gazdák számára jelenleg nem elérhetők.
2. A jobb logisztikai infrastruktúra (15,9%): A logisztika kulcsfontosságú tényező a versenyképesség szempontjából. A magyar gazdák számára a fejlettebb infrastruktúra – például autópályák, vasúthálózatok, illetve a határok közelsége – megkönnyíti az áruk gyors és költséghatékony eljuttatását a nyugati piacokra. Az ukrán gazdák számára a kevésbé fejlett logisztikai lehetőségek komoly akadályt jelenthetnek.
3. A termékek magasabb minősége (12,1%): A válaszadók egy része úgy gondolja, hogy a magyar termékek minősége magasabb, ami vonzóbbá teszi őket a nyugati piacokon. Ez arra utalhat, hogy Magyarországon szigorúbb minőségi szabályozás van érvényben, vagy a fogyasztói preferenciák miatt a magyar termékek jobban illeszkednek a nyugati piaci elvárásokhoz.
4. Nincs különbség a hozzáférésben (19%): Néhány válaszadó nem lát jelentős különbséget a hozzáférésben, ami arra utalhat, hogy ők úgy gondolják, mindkét ország hasonló esélyekkel indul a nyugati piacok felé. Ez az álláspont akár arra is utalhat, hogy bizonyos szektorokban az ukrán gazdák is hozzáférhetnek hasonló lehetőségekhez, például nyersanyag vagy nagy mennyiségű gabonatermékek exportjában.
5. Egyéb válaszok (nagyon alacsony arányban): Néhány válaszadó más tényezőket is megemlített, például a magyar termékek alacsonyabb árát vagy az ukrán gabona könnyebb elérhetőségét. Ezek azonban nem voltak jelentős tényezők a válaszadók többsége számára.

A kérdőívben a kitöltők megjelölték, melyek azok a tényezők, amelyek akadályozzák az ukrán gazdák nyugati piacokhoz való hozzáférését. A leggyakrabban említettek a következők:

- vámok és kereskedelmi korlátok,
- szállítási nehézségek,
- alacsonyabb minőségű termékek,
- előítéletek.

A kitöltők valószínűleg azért érzik, hogy ezek a tényezők akadályozzák az ukrán gazdák nyugati piacokhoz való hozzáférését, mert az Európai Unióban az importtermékekre gyakran magas vámok és szigorú szabályozások vonatkoznak. Ezek a korlátok az ukrán termékek

versenyképességét is csökkentik, hiszen a vámok megdrágíthatják a termékeket, és a szabályozásoknak való megfelelés is költséges lehet. A szállítási nehézségek is gyakran jelentős akadályt képeznek: Ukrajna infrastrukturális kihívásokkal küzd, így az áru eljuttatása Európába hosszadalmas és költséges lehet, különösen a háború miatt sérült közlekedési útvonalak mellett. Az alacsonyabb minőségű termékek említése arra utalhat, hogy a válaszadók úgy gondolják, az ukrán termékek nem mindig érik el a nyugati piacok által elvárt szintet, ami ronthatja piaci esélyeiket.

Az előítéletek szintén szerepet játszhatnak: egyes fogyasztók vagy vállalkozások bizalmatlanok lehetnek az ukrán termékek iránt, különösen a politikai és gazdasági instabilitás, illetve a háborús konfliktusok fényében. A háború tényezőként való megjelenése nemcsak a közvetlen gazdasági hatásokkal, hanem az ukrán gazdák megbízhatóságáról és ellátásbiztonságáról alkotott képpel is összefügg.

A laikusoknak lehetőségük volt továbbá elmondani a véleményüket arról, hogy a magyar gabona miért érheti el a nyugati piacokat sokkal könnyebben, mint az ukrán társa. Az így kapott válaszokat az alábbiakban szeretném felsorolni:

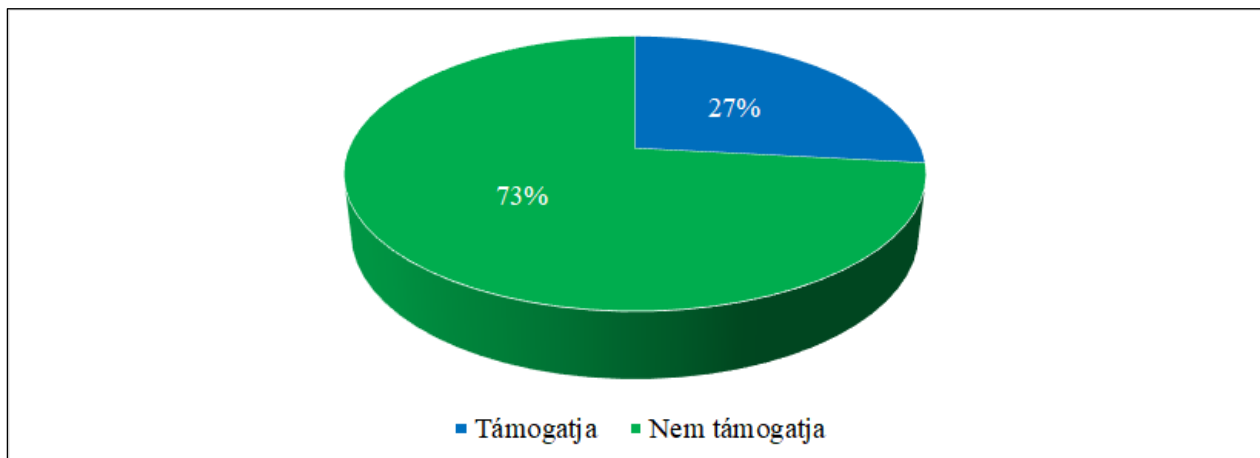
- Magyarország EU tagsága miatt,
- a jobb logisztikai infrastruktúra miatt,
- a termékek magasabb minősége miatt,
- nincs különbség a hozzáférésben.

A kitöltők szerint a magyar gabona könnyebb nyugati piacra jutása elsősorban az EU-tagságnak és a fejlett logisztikai infrastruktúrának köszönhető, amelyek gyorsabb és gördülékenyebb kereskedelmet biztosítanak. Emellett a magyar termékek magasabb minősége növeli versenyképességüket. Néhány válaszadó úgy véli, hogy bizonyos esetekben nincs különbség a hozzáférésben, ami az ukrán gabona versenyképességét is jelzi, különösen alacsonyabb áron. Valójában a szakirodalom is mutatja, hogy az ukrán termények nyugati piacra juttatása nem volt elsődleges cél, mivel az ukrán export főként a fejlődő országokra irányult. A háború okozta változások és az eredeti exportútvonalak akadályoztatása miatt azonban az ukrán gazdák kénytelenek voltak új piacokat keresni, így került előtérbe a nyugati piacok felé való nyitás.

5.1.4. A kitöltők nemzetközi gabonakereskedelmi véleménye

A kérdőív következő részében arra helyeztem a hangsúlyt, hogy feltárjam a válaszadók hozzáállását a nemzetközi gabonakereskedelemhez. Az utóbbi évek gazdasági és politikai

változásai, különösen a globális piaci kihívások és az orosz-ukrán konfliktus, jelentős hatással voltak a gabonakereskedelem dinamikájára. Emiatt különösen érdekes megvizsgálni, hogy a fogyasztók milyen mértékben követik figyelemmel a nemzetközi gabonapiacot, és hogyan értékelik az egyes országok – így például Ukrajna – szerepét az ellátásbiztonság és a minőség szempontjából. Ezzel a résszel arra törekedtem, hogy kiderítsem, mennyire ismerik a válaszadók az export-import folyamatok jelentőségét, milyen aggodalmaik vannak a globális élelmiszer-ellátás stabilitásával kapcsolatban.

9. ábra Az „import stop” támogatottságának megoszlása a kitöltők által

Forrás: Saját szerkesztés kérdőíves kitöltés alapján (2024)

A 232 kitöltőből 170-en nem támogatják a magyar kormány által 2023 áprilisában bevezetett „import stopot”, és mindössze 62-en értenek egyet vele. Ez a 73%-os arány arra enged következtetni, hogy a lakosság nem elégedett a jelenlegi gabonapiaci helyzettel.

Az ukrán gabonára vonatkozó importstopot Magyarország – Lengyelországgal és Szlovákiával együtt – az ukrán mezőgazdasági termékek nyomására válaszul vezette be. A cél az volt, hogy megvédje a hazai mezőgazdasági termelőket az ukrán gabona olcsó beáramlásától, amely a hazai piacra kerülve lefelé nyomhatná az árakat, és jelentős bevételkiesést okozhatna a helyi gazdáknak.

Az importstop bevezetésének fő jelentése és hatása:

1. Hazai piac védelme: Az importkorlátozás fő célja a hazai mezőgazdasági termelők védelme volt. Az olcsóbb ukrán gabona közvetlen versenyt jelentene a magyar termékek számára, amely különösen az árcsökkenéstől és piaci részesedésük elvesztésétől tartó magyar gazdákat érinti hátrányosan.
2. Ellátásbiztonság és stratégiai érdekvédelem: A gabona- és mezőgazdasági termékek stratégiai fontosságúak, ezért a magyar állam fontosnak tartja, hogy ezekkel az alapvető

termékekkel a hazai piac rendelkezzen elsődlegesen, főként a globális élelmiszer-ellátási láncok zavarai miatt.

3. Politikai és gazdasági feszültségek: Az importstop bevezetése politikai feszültséget generált, mivel Ukrajna számára fontos az export piacainak fenntartása, különösen az EU-n belül. Az EU egyes vezetői és Ukrajna is aggodalmukat fejezték ki, hogy ez a lépés akadályozhatja az ukrán gazdaság talpra állását.
4. Ár- és kínálati hatások: Az importstop következtében az ukrán gabona Magyarországra való bejutásának megszüntetése azt is jelentheti, hogy a hazai piacon a kínálat csökken, ami adott esetben magasabb árakat eredményezhet a belföldi termékek esetében.

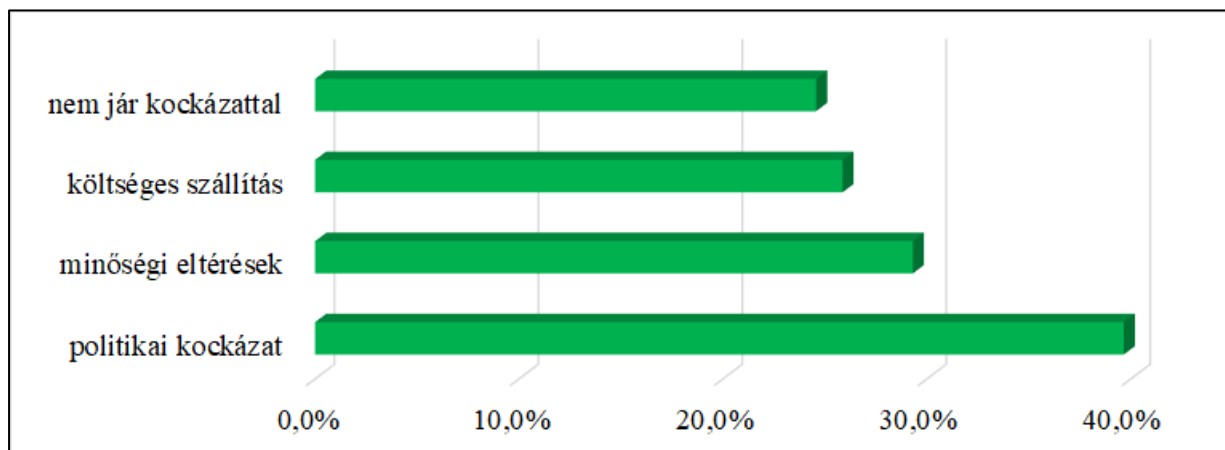
5. táblázat A kitöltők véleménye az ukrán gabona importálásáról

Miért lenne előnyös a magyar gabonakereskedők számára az ukrán gabona importálása?	
Válaszok	Válaszadók száma
Azért, mert olcsóbban tudnák beszerezni, és a vásárlók olcsóbban jutnának a termékekhez.	129
Azért, mert jobb minőségű gabonát kapnának, és a vásárlók jobb minőségű termékekhez jutnának	16
Azért, mert ezáltal növelnék a termelésüket és nagyobb profitot tudnának elérni.	33
Nem járna előnnyel az ukrán gabona importálása.	54

Forrás: Saját szerkesztés kérdőíves kitöltés alapján (2024)

A válaszok alapján a válaszadók jelentős része (129 fő) az ukrán gabona importálásának gazdasági előnyére összpontosít, mivel úgy látják, hogy az alacsonyabb árak mind a gabonakereskedőknek, mind a vásárlóknak kedveznének. Ez azt sugallja, hogy a fogyasztók szempontjából az árverseny fontos tényező, és az olcsóbb gabona erősítési lehetőséget adhatna a piacon. Egy kisebb csoport (16 fő) a jobb minőséget tartja előnyösnek, amely arra utal, hogy bár kevesebben látják az ukrán gabonát magas minőségű termékként, mégis létezik egy réteg, amely számára a minőségi javulás előnyt jelenthetne. További válaszadók (33 fő) úgy vélik, hogy az importált gabona elősegítené a magyar termelés növelését és a profit maximalizálását. Ez az elképzelés arra utal, hogy néhányan az ukrán gabona beáramlását inkább egy potenciális üzleti lehetőségként látják, amellyel a magyar termelés fokozható lenne, ha a kereskedők nagyobb mennyiségekhez jutnak alacsonyabb áron. Végül, egy jelentős része a válaszadóknak (54 fő) úgy gondolja, hogy az ukrán gabona importálása nem jelentene előnyt. Ez a vélemény valószínűleg a

hazai piac és a magyar termelők támogatásából fakad, illetve az olcsó ukrán gabonával szembeni esetleges fenntartásokból, például a minőségi vagy piaci torzulásoktól való félelem miatt.

10. ábra A kitöltők véleménye az ukrán gabona importálásának kockázatairól

Forrás: Saját szerkesztés kérdőíves kitöltés alapján (2024)

„Miért lenne előnyös a magyar gabonakereskedők számára az ukrán gabona importálása?” kérdés eredményeit szemlélteti az x diagram. z elemzés alapján a válaszadók véleménye az ukrán gabona importálásának előnyeiről és kockázatairól különböző szempontok szerint oszlik meg. A legtöbben, a válaszadók 39,4%-a (91 fő) úgy vélik, hogy a politikai kockázat jelentős akadályt jelentene. Ez a csoport feltételezhetően attól tart, hogy az orosz-ukrán konfliktus, valamint az esetleges nemzetközi szankciók vagy kereskedelmi korlátozások hatással lehetnek az importfolyamatokra és a piaci stabilitásra. Számukra a politikai helyzet bizonytalansága miatt az ukrán gabonára való támaszkodás kiszámíthatatlan kockázatot hordozhat a hosszú távú tervezés szempontjából. A válaszadók 29,4%-a, vagyis majdnem egyharmada, a minőségi kérdéseket említi elsődleges aggályként. Ez a csoport úgy véli, hogy az ukrán gabona nem mindig felel meg azoknak a minőségi elvárásoknak, amelyeket a magyar vagy a nyugati piacok igényelnek. Ebből kifolyólag az ukrán gabona importálása esetleg minőségi problémákat vethet fel, ami befolyásolhatja a vásárlói elégedettséget és a piac versenyképességét. A logisztikai kihívásokat, különösen a szállítási költségeket, 60 fő jelölte meg kockázati tényezőként. Ennek a csoportnak a véleménye arra utal, hogy az ukrán gabona hazai piacra történő szállítása jelentős költségeket róhat a magyar kereskedőkre, ami növelheti az importált gabona árát, és csökkentheti a költségelőnyt. Ezzel szemben 57 válaszadó úgy látja, hogy az ukrán gabona importálása nem jelentene különösebb kockázatot, ami arra utalhat, hogy ők elsősorban az importált gabonával kapcsolatos lehetséges előnyökre koncentrálnak, például az alacsonyabb árakra vagy a piaci kínálat bővítésére.

5.2. Szakértői interjúk

A Szakerői interjúk című alfejezetben az öt gabonakereskedelmi szakemberrel készített mélyinterjúim eredményeit szeretném ismertetni. Az interjúkra gondosan összeállított kérdéssorral érkeztem, ám ezek mellett az interjúalanyok szubjektív véleményére és tapasztalataira is kíváncsi voltam.

5.2.1. *A magyar kereskedelmi oldal nézőpontja*

Az mélyinterjúk során lehetőségem nyílt beszélgetni Pósán Ákossal és Pósán Lászlóval, a P&P Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. ügyvezetőivel, akik a magyar gabonakereskedelem prominens képviselői. A vállalat 1993-as alapítása óta folyamatosan működik, és azóta jelentős szereplővé vált a hazai piacon. Az évente több mint 5,6 milliárd forintos forgalmat lebonyolító cég fő tevékenysége a gabonatermékek viszonteladása és saját gyártású termékeik forgalmazása. Az interjúalanyok elemzésre bocsátották jegyzőkönyveiket, elemzéseiket, felvásárlási jegyeiket annak érdekében, hogy sokkal átláthatóbb képet kapjak a gabonapiac helyzetéről.

Interjúnkat Ukrajna általános felépítésének feltérképezésével kezdtük. Ukrajna mezőgazdasági területe 45 millió hektár, Magyarorszáé 4,9 millió hektár. László elmondta, hogy a 12-13 millió tonnás éves gabonatermelésünk, az ukrán 68-70 millió tonnás ukrán gabonával nem tudja a világpiacon felvenni a versenyt. Az ukrán gabona már a háború előtt is a világpiac szerves része volt, főként az Egyesült Nemzetek Szervezete által szervezett humanitárius segélyprogramok részeként. Ukrajna célpiacai nem Magyarország, hanem Etiópia, Afganisztán, Szudán, Kenya és Dzsibuti. A szállítmányozás az 50 000 tonna gabona szállítmányozására is alkalmas Panamax hajókkal zajlik.

A P&P Kft. 2022 és 2023 között megközelítőleg 80 000 tonna gabonát vásárolt, amelynek 1/8-ad része, kb. 10 000 tonna érkezett Ukrajnából közúton, folyamatos kontroll alatt. Habár Ukrajna nem tagja az Európai Uniónak, és az uniós rendelkezések nem hatályosak rá, annak ellenére ugyanúgy vannak minőségi ellenőrzések bevezetve, amelyeknek meg kell minden terménynek felelnie. A 10 000 importált kukoricáról végzett minőségellenőrzési jegyzőkönyvet lekérték, ahol a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal (NÉBIH) által felállított, 385 pontos kritériumok mindegyike minőségileg megfelelő volt. Ez azt bizonyítja, hogyha egy cég körültekintően jár el, akkor minőségi termékeket vásárol, függetlenül attól, hogy az ukrán vagy magyar.

Nagyon sok esetben a magyar termény silányabb minőségű, mint az ukrán társa. Ez történt 2022-ben is, amikor szinte az egész magyar kukoricatermény toxinfertőzötté vált, és az ukrán gabona importtilalma bevezetéséig Ukrajna látta el a magyar gabonaigény nagyrészét. A jövőben valószínűleg lesz még erre precedens, hiszen a globális felmelegedés drasztikus fokozódásával Magyarországon az aszályos időszakok száma növekedhet. 2024-ben is indokolt lett volna az ukrán kukorica importálása a magas mennyiségű toxinszennyezett termények pótlására, ám nem volt rá lehetőség. A környező országokban, mint Románia, Szlovákia ugyanúgy afatoxin-szennyezett kukorica található, hiszen az éghajlatunk és talajunk tápanyagfelépítése hasonló. Szakértőim elmondása alapján az ukrán kukorica pótlása nagy kihívást jelent, és árban, illetve minőségben megfelelő alternatívát még nem sikerült találni.

Aranyszabály véleményünk szerint: „A piac szabályozza önmagát!” A piac önszabályozása alapvető elv gazdaságban, mivel a kereslet és kínálat természetes egyensúlya meghatározza az árakat és a termékek forgalmát. Ezen elv mentén hisz abban, hogy a piaci erők hosszú távon kiegyenlítik az esetleges zavarokat, és a termelők, kereskedők közötti együttműködés is a kereslet által diktált szabályozások szerint alakul. A piac természetes önszabályozása azért fontos, mert beavatkozások nélkül a kereslet és kínálat szabad játékát teszi lehetővé. Ha külső tényezők vagy szabályozások torzítják a piacot, az árak és az elérhetőség eltérhet a valós igényektől és lehetőségektől, ami felesleges készleteket vagy hiányokat eredményezhet. Az ukrán gazdálkodók számára ez különösen lényeges, mivel az önszabályozó piac elősegíti a stabil és igazságos kereskedelmi környezet fenntartását, amely hosszú távon biztosítja a fenntartható növekedést és fejlődést. Éppen ezért egyáltalán nem volt jó ötlet az ukrán áruk importjának megakadályozása, hiszen a szabad piac hiánya megfosztja a gazdálkodókat a stabil eladási lehetőségektől és az igazságos verseny feltételeitől. Az önszabályozó piac lehetővé teszi, hogy az árak és az elérhetőség a tényleges kereslethez igazodjanak, ezzel támogatva a helyi és nemzetközi gazdasági kapcsolatok fejlődését. Ukrajna mezőgazdasági potenciáljának kiaknázása mind a regionális, mind az európai piacok hosszú távú növekedését szolgálná, ha szabadon értékesíthetne.

Ákos elmondása szerint a magyar gabonatermelés korlátai miatt az országban sokkal nehezebb nagy mennyiségben jó minőségű gabonát beszerezni. Az itteni mezőgazdasági termelés, amely a talajminőség és az éghajlati viszonyok ellenére is gyakran küzd a termelési volumenek korlátozottságával, nem képes megfelelni a jelentős keresletnek. Rámutatott, hogy Ukrajnában a

termelési kapacitás sokkal nagyobb, így a keresletet is könnyebben ki tudják elégíteni, ami a magyar piacon valódi előny lehet.

5.2.2. A magyar termelői közeg nézőpontja I.

A magyar termelői oldalnak a megvizsgálásához egy olyan szakértő volt segítségemre, aki a magyar gabonatermelésben tevékenykedik. Jelentős termőterülettel (250 hektár) rendelkezik az Alföldön. Interjúalanyom kérésének eleget téve, az elhangzott információkat anonim formában publikálom.

Szakértőm elmondása szerint, az ukrán gabona iránti ellenérv nem egy újkeletű dolog. Már az orosz-ukrán háború kitörése előtt is rengeteg ellenszenvet váltott ki az ukránok terméseinek minősége, főként a magyar termelői réteg körében. Természetesen egy termelő mindig félti a saját termékeinek a piacát, főleg abban az esetben, ha esetlegesen egy jobb termék válik elérhetővé a vásárlói számára. A háborús konfliktus előtt főként az ukrán gabona ára okozott fejtörést a magyar termelőknek, hiszen a magyar árak letörését segítette elő.

Az interjún kiemelésre került, hogy mennyire aggasztó Magyarország számára az amerikai-ukrán kapcsolatok szorosabbá válása. Szakértőm szerint Ukrajna több, mint 600 000 m²-es területének körülbelül 70-80%-a fel lett vásárolva amerikai multinacionális vállalatok által, akik a teljes Európai Unió ellátását szeretnék Ukrajnából ellátni, figyelmen kívül hagyva a tagállamok álláspontját, véleményét és igényeit. Az Uniós vezetés ezt az álláspontot rendkívül támogatja. Mi sem bizonyítja ezt jobban az Európai Uniós és Ukrajna között 2022-ben létrejött szabadkereskedelmi egyezménynél. Magyarország pontosan azért vezette be az „import stop” intézményét, hogy megakadályozza az ukrán gabona beáramlását, teret adva ezzel a magyar termelőknek. Az interjú során kiemelésre került, hogy az EU-ban egyre szigorúbb termesztési szabályok vannak érvényben, mint például a növényvédő szerek kivonása, zöldítések kötelezővé tétele, tápanyagpótlás és agrotechnikai műveletek szabályozása, valamint génmódosított vetőmagok használata. Ezzel szemben Ukrajnában ezek a szabályok nem léteznek, ami jelentős versenyelőnyt biztosít számukra, hiszen képesek nagy mennyiségben egységes minőségű termékeket előállítani. Ukrajna a világ legkitűnőbb termőföldjével rendelkezik. Egész területe alkalmas mezőgazdasági termelésre. Ezzel szemben Magyarországon a termőföldek mennyisége korlátozott és minőségi akadályokba is ütközünk. Nem sikerül egységes minőségű termények nagy mennyiségű előállítása, ez pedig versenyhátrányt jelent a nemzetközi piacokon.

A konzultációnk következő szakaszában további részleteket tárgyaltunk Ukrajna versenyelőnyeivel kapcsolatosan. A kedvező éghajlati és földrajzi körülményei nemcsak a termőföld minőségét határozzák meg, hanem a szállítási útvonalakra is hatással vannak. Ukrajna közvetlenül a Fekete-tenger partján fekszik, így könnyen hozzáférhetővé válnak a tengeri exportlehetőségek, amelyek lehetővé teszik a gabonaszállítmányok gyors és költséghatékony exportját. Az ország belső közlekedési infrastruktúrája, beleértve a vasúti és közúti hálózatokat, szintén hozzájárul a mezőgazdasági termékek piaci elérhetőségéhez. A logisztikai előnyök révén Ukrajna képes hatékonyan kielégíteni a nemzetközi keresletet, amely különösen fontos a globális élelmiszerellátási láncban.

„Nagy baj, ha a politikának kell a kereskedelmet irányítania.” A szakértő megállapítása rávilágít arra, hogy a politika és a kereskedelem viszonya nemcsak bonyolult, hanem számos kockázatot is hordoz. Amikor a politikai döntéshozók közvetlenül beavatkoznak a piaci folyamatokba, az gyakran torzíthatja a versenyképességet, és nem mindig a legjobb megoldásokat hozza a gazdaság számára. A kereskedelem önálló logikát követ, amely a kereslet és kínálat dinamikájára épül, míg a politikai döntések sokszor rövid távú célokat szolgálnak, figyelmen kívül hagyva a piaci mechanizmusokat. Ezért fontos, hogy a gazdasági szakemberek és politikai vezetők közötti párbeszéd folytatódjon, és a kereskedelem lehetőleg minél nagyobb önállóságot élvezzen, hogy a valódi piaci igényekre tudjon reagálni.

5.2.3. *A magyar termelői oldal nézőpontja II.*

A következő mélyinterjút egy alföldi gazdálkodóval folytattam, aki több mint 100 hektár területtel rendelkezik Észak-Alföld régióban. Vállalkozása főtevékenysége a gabonatermékek termesztése, amely révén az éves árbevétele meghaladja a 280 millió forintot. Ezen jellemzők alapján a gazdálkodó a közepes termelők kategóriájába sorolható, ami a magyar mezőgazdasági szektorban jelentős pozíciót képvisel.

Az interjúnkat az ukrán gabona általános kérdésköreinek tárgyalásával kezdtük. Szakértőm elmondása szerint, bár személyesen még nem volt lehetősége találkozni az ukrán gabonával, a lakosság körében elterjedt az a nézet, hogy az ukrán gabona silány minőségű, és sokan feltételezik, hogy tiltott növényvédő szerek használata is előfordulhat. Amióta tart a szomszédos országban a fegyveres konfliktus, különösen a termelők fejezték ki aggályaikat a beáramló terményekkel szemben. Beszélgetésünkéből kiderült, hogy érezhető volt a magyar piacon gyakorolt „árleverő” hatás is. A szakértő hangsúlyozta, hogy az ukrán gabona importjával kapcsolatban szükséges a

megfelelő szabályozás bevezetése annak érdekében, hogy segítsük az ukrán népet, de közben figyelembe vesszük a hazai termelők érdekeit is.

A konzultációnk folytatásában előtérbe került az ukrán gabona szociális és környezeti hatása. Az ukránoknak a célországai közé nem Magyarország tartozik, hanem a fejlődő világ tagjai. A logisztika rendkívül fejlett és kiépített, hiszen óriási hajókkal szállítják terményeiket a világ számos pontjára. Ezeknek alacsony üzemanyag fogyasztásuk van, és egyszerre több száz-akár ezer tonna árut is képesek szállítani, így kijelenthető, hogy sokkal környezetbarátabb az ukrán gabona szállítása, a hazai logisztikával szemben.

„Megvannak a kiskapuk.” – kaptam válaszul a termelőtől, amikor az ukrán-európai gabonakereskedésről kérdeztem. Feltételezések szerint az európai piacot sokkal nehezebb lenne az ukránoknak elérni, mint a magyaroknak, hiszen számunkra az uniós tagság számtalan előnnyel jár, kezdve az áruk szabad áramlásával. Jelenleg hiába vannak konkrét szabályozások bizonyos országokban, amelyek akadályozzák az ukrán gabona beáramlását, ám „kiskapuk” léteznek, így az ukránoknak nem jelent hátrányt az EU-s tagság hiánya. Konkrét esetek is dokumentálták az ukrán gabona illegális behozatalát Lengyelországba és Szlovákiába. Például 2023-ban jelentős figyelmet kapott az ukrán gabona importja, amely problémákat okozott a helyi gazdák számára, mivel az olcsóbb ukrán termékek miatt csökkent a helyi gabonák piaci ára. Emiatt több európai ország, köztük Lengyelország és Szlovákia, tiltakozott, és ideiglenes importtilalmakat vezettek be. Ezeket a tiltakozásokat az EU által létrehozott "szolidaritási folyosók" is bonyolították, amelyek lehetővé tették az ukrán gabona átszállítását más országokba, azonban bizonyos mennyiség ezekből az országokból nem tranzitált tovább, hanem helyben maradt, így okozva piacvédelmi problémákat. Ennek következményeként néhány politikus és gazdálkodó azzal vádolta Ukrajnát, hogy megsértik az EU szabályait azzal, hogy nem megfelelően kezelik a tranzitforgalmat, és ezzel veszélyeztetik a helyi gazdaságokat. A helyzetet tovább súlyosbította, hogy az EU mezőgazdasági piacainak védelme érdekében bevezetett importtilalmak néha nem voltak egyértelműek, és lehetőséget adtak a tiltások kijátszására is. Az ukrán gabona illegális behozatalával kapcsolatos bizonyítékok többnyire politikai és gazdasági viták során kerültek előtérbe, amelyek az ukrán gabona piaci hatásairól szóltak. Az ilyen tiltakozások és viták nemcsak a gazdasági, hanem a politikai kapcsolatokra is kihatottak Ukrajna és ezek az országok között.

Veszélyként emlegettük Ukrajna esetleges uniós csatlakozását, hiszen az átrendezheti a piacot, és új lehetőségeket teremthet a kereskedő cégek számára. A magyar gabonakereskedelmi

cégek számára lehetőség van az ukrán gabona feldolgozására és értéknövelt termékekkel alakítására, például etanolgyárak révén.

„Gátat kellett szabni, hogy ne érkezzen be hozzánk ellenőrizhetetlenül a kukorica.” Ez a megjegyzés arra utal, hogy szükséges volt bizonyos korlátozó intézkedések bevezetése annak érdekében, hogy megelőzzék az ellenőrizetlen mennyiségű ukrán kukorica beáramlását Magyarországra. Az interjúalany szerint az ukrán gabona minősége és a termesztési gyakorlatok körüli bizonytalanságok, mint például a tiltott növényvédő szerek használata és a GMO-k jelenléte, indokoltá tették a szabályozások szigorítását. Ez a lépés azért volt fontos, mert az ellenőrizetlen beáramlás nem csak az árak leszorításával, hanem a piac destabilizálásával is fenyegetett. Az ilyen intézkedések célja a hazai termelők védelme és a piaci egyensúly fenntartása volt, miközben biztosítani kellett, hogy a beérkező termékek megfeleljenek a hazai és európai uniós szabványoknak és előírásoknak. Magyarországon, mivel ennek nem volt törvényi háttere, a kapkodás és a fejetlenség uralkodott el. 2022-2023-ban pedig ez a probléma hatványozottan felütötte a fejét, hiszen a tűzforró nyár nem kedvezett a terménynek, importra szorultunk. Mivel nem történt konkrét törvényhozatal és korrekt információátadás az agrárium részére, így nehéz helyzetbe került a magyar gabonapiac. Interjúalanyom szerint főként politikai előnyszerzésre használta a kormányzó hatalom az „import stop” intézményrendszer bevezetését.

A termelő az interjú végén kihangsúlyozta, hogy különösebb problémája nincs addig az ukrán gabona behozatalával, ameddig az a saját üzletét nem formálja át, bár megjegyezte, hogy ez szinte lehetetlen.

5.2.4. Ukrán szakértő véleménye a kialakult helyzetről

Az utolsó interjúmat egy ukrán termelővel folytattam, akivel sajnos a jelenlegi helyzetben nem tudtunk személyes találkozót összeegyeztetni, így online levelezések és telefonos beszélgetések lebonyolításával, tolmács segítségével konzultáltunk. A gazdálkodó 2 500 hektár termőterülettel rendelkezik Ukrajnában.

Az interjúalany részletesen kifejtette az ország mezőgazdasági helyzetét, amely rendkívül jelentős a globális piacon. Ukrajna az össztermelés tekintetében az ötödik legnagyobb szereplő, és területének 600 km² körüli része, közel 72%-a mezőgazdasági művelésre alkalmas. A gazdálkodás szempontjából kulcsfontosságú, hogy a megtermelt mezőgazdasági termékek 95%-a a fekete-tengeri útvonalon kerül exportra. Európa abszolút nem számított Ukrajna célországának mindaddig, amíg ki nem tört a háború.

A háború kitörése jelentős kihívások elé állította a gazdálkodókat. Az interjúalany elmondta, hogy az első időszakban az volt a céljuk, hogy gyorsan új piacokat találjanak, és a raktáron lévő terményeket mielőbb értékesítsék. Mivel a jövő kilátásai bizonytalanok voltak, nemcsak az ár, hanem a sürgősség is szerepet játszott a döntéseikben. Az interjúalany tapasztalata szerint a háború első időszakában a lengyel, román és magyar feldolgozó és kereskedelmi cégek elérhetőbbé váltak, ami lehetővé tette számukra, hogy új kapcsolatokat építsenek. Úgy érzi, sikerült erős üzleti kapcsolatokat kialakítanunk, és reméli, hogy a közeljövőben folytathatjuk ezt a munkát.

Az interjúm következő szakaszában szót ejtettünk a hazai piacon elterjedt rémhírekről. Az ukrán termelő úgy érzi, sikerült erős üzleti kapcsolatokat kialakítania Magyarországon, Romániában és Lengyelországon egyaránt, ugyanakkor sajnos voltak olyanok is, akik a háború okozta kezdeti pánikból próbáltak (politikai) előnyhöz jutni, ami sok negatív visszhangot eredményezett az ukrán gabonával kapcsolatban. A gazdálkodók tisztában vannak azzal, hogy milyen erőt képviselnek, és a szomszédos országok termelői attól tartanak, hogy az ukrán mezőgazdasági termékek megjelenése zavarokat okozhat a piacon.

„Szeretnénk az Európai Unió részeként működni, ahol a kereslet és a kínálat határozza meg a termékek áramlását.” A technológiai fejlődés és az oktatás terén is előrelépés tapasztalható, a gazdálkodók egyre inkább érdeklődnek a modern módszerek iránt. Ugyanakkor a mezőgazdasági termelésben folyamatosan érkeznek új szabályozások, amelyek összhangban állnak az európai uniós normákkal. Az interjúalany megjegyezte, hogy bár Ukrajnában olcsóbb a termelés, az üzemanyag költségei és a bérminimum szabályozásának hiánya miatt, a gazdálkodás nagyságrendje is fontos tényező, amely eltéríti az összehasonlítást.

„A természeti adottságaink kiaknázása nem csupán lehetőség, hanem felelősség is, hogy a legjobbat hozzuk ki a körülményeinkből. A háború sajnos felforgatta mindennapjainkat, és a keleti területeken élők élete most rendkívüli kihívásokkal teli. De bízom benne, hogy a jövőben véget ér ez a rémálom, és Ukrajna újra egy olyan hely lesz, ahol biztonságban élhetünk, gazdaságilag erős és korrupciómentes társadalmat építhetünk. Közösén vágyunk arra, hogy csatlakozhassunk az Európai Unióhoz, ahol együtt formálhatjuk jövőnket, támogatva egymást a fejlődés útján. A remény nem csupán egy érzés, hanem a cselekvés hajtóereje, és elköteleztünk vagyunk amellett, hogy mindannyian hozzájáruljunk egy élhetőbb, virágzóbb Ukrajna megteremtéséhez.”

Az interjúalany hangsúlyozta, hogy a természeti erőforrások kiaknázása nemcsak lehetőség, hanem felelősség is, különösen a háború okozta nehézségek közepette. Bízva a jövőben, reméli,

hogy Ukrajna újra biztonságos, erős és korrupciómentes hely lesz. Kifejezte vágyát az Európai Unióhoz való csatlakozás iránt, és elkötelezett az élhetőbb, virágzóbb Ukrajna megteremtése mellett, ami a közös cselekvés eredménye lehet.

A következő fejezetben a mélyinterjúk és a kérdőív eredményeinek összevetésével elemzem a feltételezett összefüggéseket, hogy eldöntsem, mely hipotéziseket igazolják az adatok, és melyeket kell elvetnem.

Dolgozatom célja az volt, hogy feltárja az ukrán gabona megítélését mind fogyasztói, mind kereskedelmi szempontból, különösen annak fényében, hogy a szakirodalom kevésbé ad egyértelmű válaszokat az általam megfogalmazott hipotézisekre. A hipotézis vizsgálatánál nagymértékben hagyatkoztam a mélyinterjúk és az online kérdőív eredményeire.

1. Hipotézis

A hazai lakosságban van egyfajta ellenérzés az ukrán gabona vonatkozásában, aminek a hátterében az orosz-ukrán háború és egyéb geopolitikai kérdések húzódnak meg.

Az online kérdőívem célja az volt, hogy felmérjem ezt. Khi-négyzet próbát alkalmazva elemeztem, hogy a kitöltők, hogyan viszonyulnak az ukrán gabonához, valamint mennyire befolyásolja az ukrán gabonába vetett bizalmukat az orosz-ukrán háború. A kérdőívem eredményei alapján teljes mértékben elvethető a hipotézis, ugyanis a magyar lakosság nem veti el az ukrán gabonát, az ár sokkal inkább meghatározó az ukrán gabona tekintetében, és az Ukrajnában folyó háború egyáltalán nem befolyásolja az ukrán gabonába vetett bizalmát. Ennek alapján ezt a **hipotézist elvetem.**

2. Hipotézis

A hazai gazdálkodók gyakran elutasítják az ukrán gabonát elsősorban az alacsony ára miatt. Hivatkoznak továbbá minőségi kérdésekre, valamint az ukrán gabona környezeti és szociális hatására.

A hipotézist alátámasztják a szakértői interjúk, amelyekből világosan kiderül, hogy a hazai gazdálkodók valóban elutasítóak az ukrán gabonával szemben. Az alacsonyabb ár gyakran versenyhátrányként jelenik meg, amely fenyegetést jelent a hazai piac számára. Emellett a termelők gyakran kétségeket fogalmaznak meg az ukrán gabona termelési körülményeivel és minőségi szabványaival kapcsolatban. A fentiek alapján ezt a **hipotézist elfogadom.**

3. Hipotézis

A magyar gazdák könnyebben hozzáférnek a nyugati piacokhoz és jobban ki vannak téve a nemzetközi kereskedelmi lehetőségeknek, mint az ukrán gazdák.

A hipotézis megalapozott, hiszen a magyar gazdák valóban nagyobb könnyedséggel férnek hozzá a nyugati piacokhoz, ami előnyös helyzetbe hozza őket az ukrán termelőkkel szemben. Szakirodalmam szerint az ukrán gabonaexport fő célpiacai jelenleg főként a fejlődő országok, mivel a politikai és gazdasági körülmények megnehezítik a nyugati piacokra jutást. Mélyinterjúm során az ukrán gazda kifejtette, hogy EU-tagság esetén lehetőségeik jelentősen bővülnének, hiszen sokkal gyorsabban és közvetlenebbül érhetnék el az európai piacokat. Ezen információk alapján a **hipotézist elfogadom.**

4. Hipotézis

Az olcsóbb ukrán gabonaimport csökkenti a piaci árakat a hazai piacon, ami rontja a magyar gazdák versenyképességét, kevesebb bevételt és profitot tudnak elérni.

A **hipotézist**, miszerint az olcsóbb ukrán gabonaimport csökkenti a piaci árakat a hazai piacon, és így rontja a magyar gazdák versenyképességét, **elfogadom.** A mélyinterjúnk is alátámasztották, hogy a magyar gazdák valóban aggódnak az ukrán gabona alacsonyabb előállítási költségei miatt. Az ukrán gabona versenytársként lép be a piacra, amelyre a magyar gazdálkodók nehezen tudnak reagálni. A hazai termelők magasabb költségekkel dolgoznak, legyen szó a műtrágya költségekről, vagy az üzemanyagárokról, így az ukrán gabona árazása akadályt jelenthet a versenyképességük fenntartásában.

5. Hipotézis

Az ukrán gabona jelentős mennyiségben zúdul Európára, mert Ukrajna természeti adottságai miatt az egyik legnagyobb gabonatermelő és exportőr. Az Európai Unió jelentős piaci részarányt képvisel az ukrán gabonaimportjában.

A szakirodalmam alapján ezt a **hipotézist elutasítom.** Ukrajna célországai egyáltalán nem Európában találhatóak, hiszen Afrika fejlődő országait célozzák meg terményeikkel az ukránok a Fekete-tengeri gabonakereskedelmi egyezmény értelmében. Az ukrán termelővel folytatott mélyinterjúm során kifejtette az interjúalanyom, hogy a gabonaexportjuk 95%-ban Európában kívülre koncentrált, azonban a háború felülírta ezeket az elvárásokat. Csupán 5%-ot tesz ki az Európai Unió az ukrán gabonaimport részarányában, így kijelenthető, hogy nem zúdul Európára az ukrán termény. A hipotézisem elutasítását az interjúk eredményei is megerősítik.

6. Hipotézis

A gabonakereskedelemmel foglalkozó magyar cégek számára előnyös lehet az ukrán gabona importálása.

A **hipotézist**, miszerint a gabonakereskedelemmel foglalkozó magyar cégek számára előnyös lehet az ukrán gabona importálása, **elfogadom** a mélyinterjúk eredményei alapján. A magyar piacon felmerülő toxinfertőzés miatt helyi gabona hiányában az ukrán gabona gyors megoldást jelentett, mivel lehetővé tette a nagy mennyiségű és jó minőségű gabona egyszerű beszerzését egy megbízható forrásból. A körültekintő magyar kereskedők pozitívan és előnyösen értékelik az ukrán gabona importját, amely a termelési és minőségi elvárásaiknak is megfelelt.

Hipotéziseim alapján a következő javaslatokat szeretném tenni. A fogyasztóknak érdemes több forrásból tájékozódni az ukrán gabonáról, hiszen bizonyos médiumokkal ellentétben a kutatásom kimondja, hogy az ukrán gabona nem káros. Sok esetben nagyon fontos az ukrán gabona, főleg a jövő kilátástalan helyzetei miatt. Nem tudhatjuk, mikor lesz még szükség arra, hogy az ukrán gabona a magyar élelmiszerellátást életben tartsa. Tanácsolom a termelőknek, hogy ne féljenek az ukrán gabonától, hiszen a magyar minőségben nagyon sokan jobban megbíznak, főleg azok, akiket nem az ár orientál vásárlásukkor, hanem a magyar gazdák támogatása. A kereskedők számára érdemes lehet az ukrán gabona jövőbeli felvásárlása (persze, ha lesz rá lehetőség), hiszen a fogyasztók ellátását biztosítja. A jövőben érdemes a rémhírek terjesztését is óvatosan kezelni, hiszen az ellátási-lánc biztonságát kockáztatják, ami jólétünk veszélyeztetésének eredménye lehet.

6. ÖSSZEFOGLALÁS

A TDK dolgozatomban az ukrán gabona különböző aspektusait vizsgáltam. Azt a célt tűztem ki magam elé, akkor amikor a kutatási témám kiválasztásán volt a sor, hogy egy olyan összefüggő elemzést készítek, ami válaszol az alábbi kérdésre: „Jó vagy rossz az ukrán gabona?” Manapság rengeteg kérdőjel övezi az ukrán gabona jellegét, ám a jövő bizonytalanságai miatt lehetséges, hogy Magyarország gabonaellátása is Ukrajna kezében lesz.

A szakirodalmi áttekintésben igyekeztem egy összefoglalást készíteni a nemzetközi gabonakereskedelem szereplőiről, a fő termékekről. Körüljártam a gabonatermelés lehetséges veszélyeztető tényezőit, valamint bemutattam az ukrán gabona kereskedelmi jellemzőit. Rengeteg adatbázist feldolgozva támasztottam alá a kutatásom

6 db hipotézist állítottam fel, amelyek az elemzéseim vezérlői voltak. A szakirodalmi kutatást mélyinterjúkkal és online kérdőív készítésével bővítettem. 232 ember segítette a munkámat az internetes űrlap kitöltésével. Négy mélyinterjúval gazdagítottam az elemzések eredményeit, amelyet magyar és ukrán szakértőkkel végeztem. Feltettem kérdéseimet Pósn Ákosnak és Pósn Lászlónak, akik a magyar kereskedői réteget képviselték, de választ kaptam még a magyar kormány részéről, a magyar termelői oldalról és az ukrán agráriumtól is.

A hipotéziseimet elemeztem, volt, ahol statisztikai próbát is alkalmaztam. Táblázatokkal, diagramokkal szemléltettem eredményeimet a könnyebb, vizuális megértés érdekében.

Összességében úgy érzem, hogy a hipotéziseim és az interjúk, kérdőívek elemzése során kialakult a saját véleményem az ukrán gabonáról. Az ukrán gabona nemzetközi piaci szerepe vitathatatlan. Támogatom az ukrán gabonát, hiszek benne, hogy minőségileg nincs vele gond, és a kereskedők felelőssége, hogy ezt ellenőrizzék. A magyar gazdákat is támogatom, azonban fontos megjegyezni, hogy abban az esetben, ha a hazai termelés mennyiségileg nem elegendő, vagy minőségileg nem felel meg a magyar fogyasztók igényeinek, akkor érdemes az ukrán gabonához fordulni. A politikai beavatkozás a kereskedelembe viszont nem vezet jóra; a gazdasági döntéseknek a piaci körülményekre és a minőségi elvárásokra kell épülniük, nem pedig politikai érdekekre. Csak így biztosítható a fenntartható és biztonságos élelmiszerellátás, amely a fogyasztók és a termelők igényeit is szolgálja. A fenntartható jövő érdekében elengedhetetlen, hogy a kereskedelem a minőségre és a bizalomra épüljön, hiszen csak így teremthetünk olyan együttműködéseket, amelyek minden érintett számára előnyösek

IRODALOMJEGYZÉK

1. European Commission. (2022). Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on exceptional trade measures for Ukraine. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52022AP0208&qid=1729531184639>
Letöltve: 2024. 10. 20.
2. European Food Safety Authority (EFSA). (2023). Risk assessment of Fusarium toxins in cereals and cereal products.
3. European Union. (2014). Association Agreement between the European Union and Ukraine. https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/5006/association-agreement-eu-and-ukraine_en
Letöltve: 2024. 10. 29.
4. Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2023). Cereal supply and demand brief. Food and Agriculture Organization of the United Nations. <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/9256a602-dcee-4af5-8740-302f6f903f7f/content> Letöltés dátuma: 2024. 10. 22.
5. Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2024). World food situation: Cereal supply and demand brief. <https://www.fao.org/worldfoodsituation/csdb/en>
Letöltés dátuma: 2024. 10. 22.
6. Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2022). Impact of the war in Ukraine on global food security and related matters.
7. Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2023). The Russia-Ukraine war's impact on global food markets: A historical perspective.
8. Government of Hungary. (2023). Government Decree No. 130/2023.
9. Kormányzati Rendelet. (2023). 130/2023. (III. 10.) Korm. rendelet.
10. Lapa, V., et al. (2018). "The Role of Chernozem Soil in Ukrainian Agriculture." Journal of Soil and Plant Science.
11. Lenti István. (2020). Toxinfertőzés a kukoricában: Átfogó áttekintés. Mezőgazdasági Tudományok Folyóirata, 22(1), 1-14.
12. Mankiw, N. G. (2009). Principles of economics (5th ed., p. 75). Cengage Learning.

13. Muthayya, S., Saltzman, A., & Brown, K. H. (2021). The role of food systems in the prevention of malnutrition: A review. *Frontiers in Sustainable Food Systems*, 5, Article 663448.
14. North American Millers' Association. (2024). Food regulations. Letöltve: 2024. 10. 30. <https://namamillers.org/priority/food-regulations/>.
15. Portfolio. (2023). Az év, amikor Magyarországnak kukoricát kellett importálnia. <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20221226/az-ev-amikor-magyarorszagnak-kukoricat-kellett-importalnia-top-10-sztori-6-586362> Letöltve: 2024. 09. 10.
16. Tridge. (2023). Hungary: Corn market overview. <https://www.tridge.com> Letöltve: 2024. 10. 02
17. United Nations. (2022, July 22). Initiative on the Safe Transportation of Grain and Foodstuffs from Ukrainian Ports. United Nations.
18. United Nations. (2023). Black Sea Grain Initiative: Vessel movements. United Nations. <https://www.un.org/en/black-sea-grain-initiative/vessel-movements> Letöltve: 2024. 10. 23.
19. Williams, P. G., Grafenauer, S. J., & O'Shea, J. E. (2008). Cereal grains, legumes, and weight management: A comprehensive review of the scientific evidence. *Nutrition Reviews*, 66(4), 171–182.
20. Yuan, Y., Wang, Z., & Wang, C. (2020). Sustainable agricultural practices for soil conservation and health: A review. *Eurasian Journal of Soil Science*, 9(1), 1-12.
21. World Grain. (2023, October 10). FAO projects record 2023-24 cereal output. World-Grain.com. <https://www.world-grain.com/articles/19577-fao-projects-record-2023-24-cereal-output> Letöltve: 2024. 10.